

010358

ABDÜLAZİZ

-
- 1 HİKMET TOKER, Sultan Abdülaziz Dönemi'nde Osmanlı sarayı'nda mûsikî, Marmara Üniversitesi, Doktora, 2012
 - 2 ÖZNUR FEYİZOĞLU, Osmanlı arşiv belgelerine göre Sultan Abdülaziz Dönemi Osmanlı Amerika ilişkileri (1861-1876), Kocaeli Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2009

THE FIRST NAVAL CAMPAIGN OF SULTAN ABDULAZİZ:

Abdülaziz
010358

THE ROLE OF THE OTTOMAN NAVY DURING THE MONTENEGRO REVOLT

Gökhan Atmaca

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

"Think that Greece is so new and frightening for us, we witness that liberation movements will reach to Edirne; Austria stands behind Montenegro, which desires a maritime Slavic kingdom. Russia doesn't intend to oppose to the project in any case, that's all; in order to continue its existence and oppress every nation which is about to become truly aware of what is happening, Russia stakes out a cursed claim and chooses the rainy days in Europe to invade the country"¹

In the middle of the 19th century, firepower was an advantage for the navies whose parts were densely made of wood. However, these parts and sails created a big problem whenever the ship was hit. The iron and steel sectors which were developed during the industrial revolution found a solution for that problem as steam technology presented itself as an alternative to sailing. The main goal in sailing of that century was to sail faster and to be able to build a safer deck. In parallel with the change influenced by the industrial revolution, the Battle of Navarino, which was fought in 1827, diverted the innovation of the navy as well. During those years the Corps of Janissaries was abolished, a large fleet was lost and the first steamship was commissioned in 1827. Shipbuilding activities were accelerated during the reign of Sultan Mahmud II (r.1808-1839); but innovation in the navy, institutionalization of the dockyard and the educational establishments began during the reign of Sultan Abdülmecid (r.1839-1961).

The development of steam technology, using ironclad battleships in the world navies and effort of Greece to form a naval power led naval reforms to be accelerated during the reign of Sultan Abdülmecid. He founded the Naval Council in 1840 in the first years of his reign and immediately after set up a bureaucratic substructure by perpetuating this Council in 1845. In 1848, the Commander of the Naval Academy Patrona Mustafa Pasha prepared a report and an upheaval began in educational institutions.

In 1847 the Ottoman naval power consisted of galleons, frigates, corvettes, brigs, sloops, schooners, cutters, steamships and transports. These are the last ships in the era of sailing ships. The Ottoman navy had in total 74 ships in 1848. Thirty-five of them were serving in Istanbul while others were serving in other parts of the Empire. The steamships that were introduced in 1827 in the Ottoman Empire, gradually replaced sailing ships. The machines, engineers and machinists of steamships were first brought from Britain. When Sultan Abdülaziz (r.1861-1876) ascended to the throne, he began to develop the navy and fleet. But, the financial situation of the era was making things difficult for the modernization efforts. Nevertheless, Sultan Abdülaziz didn't give up the idea of having new battleships built. Meanwhile, Ali Pasha became the Chairman of *Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-i Adliye* (Council dealing with state reforms and lawsuits of state officials) in 1861 and Grand Vizier Keçecizade Fuad Pasha (1814-1868) became the Chairman of *Meclis-i Alî-i Tanzimat* (Higher Council for Reforms). When Fuad Pasha was assigned to his new job, he tried to fix the financial situation. Sultan Abdülaziz, however, aimed to form a strong fleet and equal the Ottoman dockyards to British and French

1 Ion Matei, "Ahmet Vefik Paşa'nın Rumenlerle Münasebeti," *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 20 (1973) pp. 87-88.

233696

Hedda Reindl-Kiel – Seyfi Kenan (Hg.)

Deutsch-türkische Begegnungen Alman Türk Tesadüfleri

Festschrift für Kemal Beydilli
Kemal Beydilli'ye Armağan

23 Mayıs 2015

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	233696
Tas. No:	956.07 DEU. T

Berlin 2013

EBVERLAG

Abdülaziz -
0103581
Yusuf İzzeddin
220472

Osmanlı Saltanat Veraseti Usulünü Değiştirme ve Sultan Abdülaziz'in Yusuf İzzeddin Efendi'yi Veliht Yapma Çabaları

Ali Akyıldız, * İstanbul

Osmanlı Devleti'nde I. Ahmed zamanına kadar padişahlık babadan oğula intikal ederken, bu dönemden sonra hanedanın en yaşlı üyesinin tahta geçmesi esası benimsendi,¹ ekberiyet usulü denilen bu sistem,² 1876 Kanun-ı Esasi'nin üçüncü maddesiyle kanunlaşmaya kadar hukuki bir metne dönüştürülmeksizin teamül olarak uygulanageldi. Böyle olmakla birlikte, Sultan Abdülmecid döneminden itibaren bu usulün tartışılmaya başlandığı ve hanedan üyeleri arasındaki iktidar mücadelesinin imparatorluğun sonuna kadar için için de olsa varlığını sürdürdüğü anlaşılıyor. Bu makalede, Sultan Abdülmecid'in saltanat veraset sistemini değiştirmeye yönelik attığı adımlarla Sultan Abdülaziz'in tahta geçmesinin ardından aynı amaçla oğlu Yusuf İzzeddin Efendi'yi veliaht ilân etme ve kamuoyunda öne çıkarma gayretleri ele alınacaktır.³

II. Mahmud'un doktoru Julius Millingen'in oğlu olan ve annesi Elizabeth'in (sonraki adıyla Melek Hanım) boşanıp Kıbrıslı Mehmed Paşa'yla evlenmesi üzerine kendisini Kıbrıslı Osman Bey olarak tanıtan Frederick Millingen veya Rus hizmetine girdikten sonraki adıyla Vladimir Andreyevich,⁴ saltanat veraset sistemini değiştirme yönündeki girişimlerin 1850 tarihine kadar indiğini belirtir. İddiasına göre, Bezmiâlem Valide

* Marmara Üniversitesi.

¹ Türklerde veraset sistemi ve Osmanlılara yansımaları konusunda geniş bilgi için bkz. Halil İnalcık, "Osmanlılar'da Saltanat Veraseti Usulü ve Türk Hakimiyet Telâkkisiyle İlgisi", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, XIV/1, Mart 1959, s. 69-94; İbrahim Artuk, "Osmanlılarda Veraset-i Saltanat ve Bununla İlgili Sikkeler", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Sayı 32, İstanbul 1979, s. 255-280; A.D. Alderson, *Osmanlı Hanedanının Yapısı*, İz Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 27-43.

² Ekberiyet sisteminin yarattığı sıkıntılar, şeriata aykırı olduğu yolundaki düşünce ve değerlendirmeler için bkz. Ahmed Saib, *Rehnumâ-yı İnkılâb*. Kahire: Hindiyeye Matbaası 1327, s. 48 vd.

³ II. Mahmud'un iki oğlunun, yani Sultan Abdülmecid'le Sultan Abdülaziz'in soyundan gelenlerin Mecidi ve Azizi adıyla iki ana kola ayrıldığı ve aralarındaki mücadeleyi daha sonra da sürdürdükleri bilinmektedir.

⁴ Aile hakkında geniş bilgi için bkz. Taner Timur, "Millingen Ailesi ve Osmanlı Tarih Ya-

503-537

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

11 2 NİSAN 2009

İstanbul Üniversitesi Yayın No: 4636
Edebiyat Fakültesi Yayın No: 3443
I S B N 975-404-762-6

Abdülaziz

Prof. Dr.
MÜBAHAT S. KÜTÜKOĞLU'NA
ARMAĞAN

Editör

ZEYNEP TARIM ERTUĞ

İSTANBUL
2006

ABDÜLAZİZ (1830—1876), Osmanlı pâdişâhı II. Mahmud'un [Pertevniyal Vâlide Sultan'dan dünyaya gelen] üçüncü oğlu olup, 15 şâban 1245 (9 şubat 1830)'te doğmuştur. Büyük kardeşi Abdülmecid'in ölümü üzerine, 25 haziran 1861 salı günü tahta çıkmıştır. [Hocası Hasan Tahsin Efendi'den umûmî bilgiler yanında Arapça ve Farsça dersler de alan] Abdülaziz, veliahtlığında [devlet işlerinden uzak tutulmuş] daha ziyâde avlanmak ve hayvan beslemek ile meşgul olmuş, güreş, cirit gibi sporlara alâka göstermişti. Kardeşinin aksine, sıhhatli ve gösterişli oluşu halk arasında kendisi hakkında sevgi ve ümit hisleri uyandırdı.

275
ÜLAZİZ.

9

Kazık Türk İslam Ans.

(S. 1), s. 8-12, 1974 (İSTANBUL)

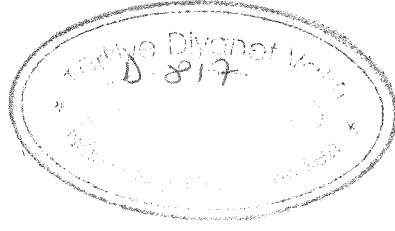
Abdülaziz'in müstakim teşkilatına dayanmıyordu. Bu sebeple Osmanlı pâdişâhlarının keyfi hareketleri, ancak bazı vakaların had bir şekil almasından doğan geçici intibahlarla veya devletin selâmeti için, ikbâllerini tehlikeye koyabilecek devlet adamlarının, şöhretlerine dayanarak yaptıkları ikazlarla bir dereceye kadar tahdit olunabiliyordu. İşte bundan dolayı, alınan mâlî tedbirlerin temin ettiği nisbî düzelme, devlet adamlarından bazılarının mevki ve ikbâllerini muhâfaza için gösterdikleri uysallık, Abdülaziz'e yeniden geniş ölçüde masraflar için cesâret verdi; saray halkı eskisinden daha ziyâde (5.500 kişi kadar) kalabalıklaştı. Saray ve köşklere âit inşaat masrafları, kadınlara ve yakınlara ihsanlar mâkul haddi yeniden aştı. Pâdişâha ve lânedan efrâdına âit senelik tahsisat ile bunların inşaat v. s. için yaptırıldıkları masrafların senelik yekûnunun devlet gelirinin beşte birini aşığı hesap edilmiştir.

Abdülaziz'in karşılaştığı ikinci mühim gâileyi, Balkanlarda ve adalarda milliyet cereyanından, Mısır'da da istiklâl hevesinden doğan isyan ve tegallüb hareketleri teşkil eder. Paris antlaşmasının imzalanmasından beri uzun bir zaman geçmemiş olduğu halde, Osmanlı hâkimiyetine karşı ayaklanma hareketleri birbirini tâkip etmeye başlamıştı. İlk önce istiklâl hareketi için ayaklanan Karadağ mağlûp edilmiş (1862) ve bu hareketin tekrarlanmaması için, Osmanlı hükûmetince İşkodra-Mostar yolu üzerinde tahkimat yapılacağı kabul ettirilmiş olduğu halde, Rusya ve Fransa'nın isrânı ile, bu tahkimattan vaz geçilmiştir (1864). Biraz sonra Sırbistan'da, daha sonra da Romanya ve Girit'te yeni vak'alar baş göstermiştir. Sırlar muâhedelere dayanarak, Sırbistan'da altı kalede asker bulunduran Osmanlı hükûmetine bu askeri geri çekirip, istiklâllerini tamamlamaya çalışıyorlardı. Evvelce Eflak ve Boğdan'ı prens Kuza'nın idâresi

altında birleştiren Romanyalılar da, Kuza'yı çekilmeye icbar ettikten sonra, prens Karl von Hohenzollern (Karol)'in prensliğini, Paris muâhadesine aykırı olarak, kabul ettirmeyi başarmışlardı (1866). Giritli Rumlar ise, Yunanistan'a iltihak talebinde bulunuyorlardı. Uzun müzâkereler neticesinde Karol'un prensliği kabul edildiği gibi, Sırp kalelerinde ve ezciümle Belgrad'da bulunan Osmanlı askerinin çekilmesine muvâfakat olundu (1867). Fakat, Girit'in Yunanistan'a ilhâkı kabul edilmedi. Yunanistan kralı George, bir Rus prensesi ile evlenmiş ve Rusya'nın desteğini bir kat daha temin etmişti. III. Napoléon da ilhâka muvâfakat edilmesini tavsiye ediyordu. Buna rağmen sadrâzam Âli Paşa, bizzat Girit'e giderek, evvelce yapılan askeri hareketlerden sonra, ıslâhât yapmak ve adanın husûsî bir tarzda idâresi için bir nizamnâme hazırlamak, Yunanistan'ı da yaptığı hazırlıklara karşı şiddetle davranarak, tehdit etmek sûretiyle ilhak hareketini önleyebildi (1867).

Balkan milletleri istiklâl yolunda yeni adımlar atarken, Mısır vâlisi İsmail Paşa da, büyük para fedakârlıkları mukabilinde imtiyazlarını artırıyordu. [Evvelâ iktidârın babadan büyük oğula intikalini temin ettiği (1866) gibi, bir sene sonra (1867) da hüdiv ünvânını elde etmişti.] Bundan başka, müsaade almaksızın istikrazlar akdine, harp gemileri mübâyaasına ve ikmâl olunan Süveyş kanalının açılma merâsimine kendi nâmına ecebî hükümdarlarını dâvete kalkıştı. Ancak, Âli Paşa'nın uyanık ve şiddetli hareketi üzerine, İsmail Paşa Bâbüâli'nin takyitlerini kabûle mecbur oldu; Mısır'ın gemileri satın alındı, mukavele ve istikraz akdi selâhiyeti kaldırıldı (1869).

Bir müddetten beri Balkanlarda başlayan panslavizm propagandası üzerine, Rum patrikhânesinden ayrılarak, müstakil bir Bulgar eksarhlığı te'sis etmek isteyen Bulgarların bu arzusu Bâbüâli'ce kabul olundu (1870). Bulgarlar da muhtariyete doğru adım atmış oldu. Balkanlarda yeni propagandalarla nüfûzunu artırmaya çalışan Rusya, Fransa-Prusya harbinden ve Fransa'nın mağlûbiyetinden istifâde ederek, Avrupa devletlerine yaptığı bir tebliğ ile, bundan sonra kendisini Paris muâhadesinin Karadeniz'in tarafsızlığına âit hükümlerine bağlı saymadığını bildirdi. Böylece Osmanlı devleti için Rusya tehlikesi yeniden baş göstermiş oldu. Fakat daha büyük tehlike, Abdülaziz devrinin sonlarına doğru, Balkan milletlerinin, yine Rus tahrikleri ile yeniden alevlenen muhtariyet ve istiklâl hareketleridir. İlk önce Hersek'te başlayan isyan, Bosna'ya da yayıldı (1875). Sırlar ve Karadağlılar da bu ayaklanmaya yardım ediyorlardı. Rus hulûl ve nüfûzuna karşı faal davranmak isteyen Avusturya başvekili Kont Andrasy, Bosna-Hersek için bir ıslâhât notası hazırlayarak, devletlere ve Bâbüâli'ye kabul

■ Sultan Abdülaziz'in intihar et(tiril)diği makas (1876)

Yavuz Selim Karakışla >

Arşivden Bir Belge dizimizin bu ayki 40. bölümünde, Sultan Abdülaziz'in intihar mı yoksa cinayet mi olduğu hâlâ tartışılmakta bulunan şüpheli ölümüne yol açmış olan makasın hikâyesine ilişkin bir belge bulacaksınız.

Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilir indirilmez ölümü, onun yerine tahta çıkarılmış olan Sultan Murad'ın üç ay gibi kısa bir zaman zarfında akli dengesini yitirmesi ve tahttan indirilmesi, yerine Meşrutiyet ilan etmek sözü vermiş olan Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıkarılması, Meşrutiyet'in ilanı, Meclis-i Mebusan'ın açılması, Rusya ile savaş, meşrutî idarenin askıya alınması, Midhat Paşa ve yandaşlarının Yıldız Mah-

kemesi'nde yargılanmaları ve İstanbul'dan sürgün edilmeleri, ve Sultan II. Abdülhamid'in istibdat döneminin başlaması... Bütün bu olaylar 1293'te (1876-1877) yaşanmış olan ve tekrar tekrar yeniden araştırılmayı bekleyen önemli konular.

Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilişi ve ölümünü inceleyen Tefvik Nureddin *Sultân Aziz'in Hal'i ve İntihârî* isimli eserinin giriş bölümünde bütün bu olayların yaşandığı 1293 senesi hakkında şunları yazıyor:

Son zamânların tarihi –her ne kadar nâ-kıs ise de– bizde yazılmıştır. Lakin bunların okunması, devr-i istibdâdda en dehşetli bir cinâyet add edildiğinden, hakikaten büyük bir fedakârlık göstererek okuyanlar, okumağa cesâret edenler pek azdır.¹

Gerçekten de, Sultan II. Abdülhamid dönemi (1876-1909) boyunca, 1293 yılında yaşanmış olan bütün bu olaylardan ve konulardan bahsetmek yaksaktı. Bir aydınının bu konular ve olaylar hakkında ne düşündüğü, bir anlamda, onun siyasi çizgisini de belirlemektedir. Bu meselelerden en başlıcası da Sultan Abdülaziz'in ölümünün intihar mı, yoksa cinayet mi olduğuydu.² Sultan Abdülaziz'in intihar etmiş olduğunu savunanlar Sultan Murad ve onun akli dengesini yitirmesinden sonra da Sultan II. Abdülhamid'in saltanatlarını meşru olarak kabul etmekteydiler. Ancak Sultan Abdülaziz'in intihar etmemiş olduğunu, ama bir cinayete kurban gitmiş olduğunu savunanlar ise bu cinayetten ya Sultan Murad'ı, ya Sultan II. Abdülhamid'i ya da Sultan Abdülaziz'i hal' etme kararı almış olan Midhat Paşa gibi devlet ricâlini sorumlu tutmaktaydılar. Öyle ya,

Sultan Abdülaziz

bu şekilde, pâdişâhın ısrafına, devlet me'murlarının rüşvet almalarına ve bilhassa Avrupa'nın iktisâdî ve kültürel baskısına karşı tepki göstermekte idiler. Çok iyi kalpli olan, kan dökmekten kaçınan, tebaasının iyiliğini arzulayan Abdülmecid, bu gizli cemiyeti kuranların ölüm cezalarını, kürek ve hapse çevirecek kadar iyi niyetli hareket etmiştir. Pâdişâhın husûsî hayatı, sıhhatini bozduğu gibi, ısrafı ve zaafı yüzünden itibârı de sarsılmış olarak 25 haziran 1861'de henüz 38 yaşını doldurmadan veremden vefat etmiştir [bk. mad. ABDÜLMECİD].

Tanzimât Devrinin Sonu: Sultan Abdülaziz'in Saltanatı (1861-1876).

Abdülaziz'in saltanatı sırasında (25. 6. 1861-mayıs 1876) meydana gelen olaylar, karakter itibâriyle Abdülmecid devrininkinden pek farklı değildir. Zirâ bu devirde de aynı şekilde iç ve dış olaylar bir kat daha kuvvetlenerek kendini hissettirmiştir.

Bu devrenin başlıca üç mühim mes'elesi şu şekilde sıralanabilir: a) Tanzimât reformlarına devam edilip edilmeyeceği, b) Devlet idâresinde saray ve Bâbiâli arasında bir kuvvet mücâdelesinin ne netice vereceği, c) Avrupa'dan alınan borçların ne şekilde ödeneceği.

Tanzimât reformlarına taraftar olan ve onları yürüten kadro esas itibâriyle Hariciye nezâreti ve sadâret idi. Mustafa Reşid Paşa ile kendisinin yetiştirdiği Âli ve Fuad Paşaların iş başında buldukları müddetçe Tanzimât hareketi oldukça istikrarlı bir şekilde yürütülebilmştir. Fuad Paşa'nın 1869, Âli Paşa'nın 1871'deki ölümlerinden sonra, Tanzimât reformlarının sık sık askıya alınması, ekonomik faaliyetlerin çok artması neticesinde müspet gelişmeler gösteren iş hayatını da büyük bir istikrarsızlıkla karşı karşıya bırakmış oluyordu. Halbuki ekonomik ve içtimâî hayatın başarı sağlamanın, her şeyden evvel istikrara ihtiyaç göstermekte olduğu açıktır. Böylece Osmanlı Devleti, bünyesi itibâriyle uzun asırlar devamlı değişikliklere mâruz kalmadan mevcûdiyetini sürdürebilmiş iken, Tanzimât devri ile geçirdiği siyâsî ve idârî değişiklikler devlet idâresinde istikrarsızlığı ana karakter hâline getirmiştir.

Mahmud II. zamanında başlayan icrâ organının kuvvetlenmesi, bu devrede de süregelmişti. Reşid Paşa ile başlayan ve gittikçe gücünü arttırmaya devam eden sadâret makamı, Âli Paşa'nın ölüm tarihi olan 1871 senesine kadar kuvvetlenmekte devam etmiştir. Aslında bu makamın kuvvet kazanması, sayısı gittikçe artan ve otoritesi genişleyen icrâ organın, yâni bürokrasinin güçlenmesinin tabii bir neticesidir. Sadrâzâmın ve dolayısıyla bürokrasinin fazla güç kazanarak kendi kontrolünden çıkmasından ve hattâ kendisine karşı gelmesinden çekinen Abdülaziz, bâzan çok basit sebeplerle sadrâzamları sık sık değiştirerek, otoritesini muhâfaza

etme yollarını aramıştır. Ancak sık sık meydana gelen değiştirmeler, temelde bürokrasinin kuvvetlenmesini engelleyemediği gibi, bir dereceye kadar devletin iç ve dış siyâsetini de devamlılıktan mahrum bırakmıştır. Her ne olursa olsun, Âli ve Fuad Paşalar hayatta buldukları sürece, Sultan Abdülaziz'in vehimlerine ve tek taraflı hareketlerine bir dereceye kadar engel olabilmişlerdir. Her ne kadar Abdülaziz tahta çıkar çıkmaz, bir hatt-ı hümayûn ile Tanzimât ve Islâhât fermanlarına uyacağını vaad etmiş ise de, muhâfazakâr çevreleri de hoşnut etmek için elinden geleni yapmıştır.

Abdülaziz devrinde dış borçlar durmadan artmıştır. Pâdişâhın her ne pahasına olursa olsun kuvvetli bir donanmaya sâhip olmak ve kara ordusunu modern silâhlarla donatmak arzusu devlete büyük mâli külfetler yüklediği gibi, saray ve Bâbiâli arasında bir takım çekişmelere de yol açmıştır. Nitekim 1875'te Osmanlı Devleti'nin borçlarını ödeyemez duruma gelmesinde bu hesapsız tutumun rolü büyük olmuştur. Bilindiği gibi, ilk dış istikraz Kırım Harbi münâsebetiyle 1854'te yapılmıştır. Bu tarihten başlayarak hemen hemen her sene 1865'e kadar, bir kısım eski borçları ödemek için, hacmi gittikçe artan bir ölçüde yeni borçlanmalara gidilmiştir. 1865-1869 arasındaki bir duraklamadan sonra borç almaya tekrar başlanarak 1877'ye kadar gelinmiştir. Bu süre içinde top yekûn 251.209.758 liralık bir borç altına girilmiş, ancak faiz ve diğer masraflar çıkarıldıktan sonra net olarak ele 135.015.751 lira geçmiştir. Bu gidiş, 1881'de bir bakıma devletin iflâsı mânâsına gelen meşhur Düyûn-ı Umûmiye idâresinin kurulmasına kadar varacaktır.

Fuad Paşa, 1861'de sadrazâm olunca, hazinenin içinde bulunduğu güç duruma bir çare olarak bir yandan piyasadaki kâğıt paranın kaldırılmasını ve harcamaların önüne geçilmesini, diğer yandan gelir kaynaklarının daha iyi kullanılmasını, gelir ve giderin denge hâlinde tutulmasını ön gören bir plan hazırlamıştır. Avrupa'dan tekrar borç alarak devletin mâliyesine çeki düzen vermeyi de hedef edinen bu mâli planı, yürürlüğe koymak ve bilhassa devlet masraflarını kontrol etmek için Divân-ı Muhâsebat adında bir müessese kurulmuştur. Ancak pâdişâh saray masraflarının bir derece kısıtlanmasına rıza göstermekle berâber, askerî harcamalardan vazgeçemediği için Fuad Paşa ve diğer bâzı nâzırların istifâ etmeleri yüzünden girilen bu teşebbüs neticesiz kalmıştır.

Abdülaziz, 1863 senesinde Mısır'ı ziyâret ederek imparatorluğun bu uzak parçası üzerinde devletin nüfûzunu arttırmak istemişti. 1867 senesinde başta Fransa ve İngiltere olmak üzere bir Avrupa seyahatine çıkan Abdülaziz, kendi halkıyla olduğu kadar yabancı devletlerle de şahsî ve yakın münâsebetler kurmağa çalışmıştır.

Abdülaziz'in saltanatı esnâsında Mısır vâlisi

سيرة السلطنة

Abdulaziz (95-98)

تأليف

محمد كرد علي

الجزء الثالث

Tarih-i Sultan Abdulaziz
5179-2

التأشير
مكتبة النوري
دمشق

الأحوال فأصبحت الدولة تبعث إلى الشام بأعظم رجالها يتولونها ، وفيهم المستقيم العفيف عن أموال الناس العارف بأصول السياسة والإدارة .

وفي سنة ١٢٨٠ شب قتال شديد بين بني علي والكلبية وهاجم الكلبية والنواصرة بني علي حتى بلغوا قرية ست يبلو ثم حرقوا بتغراموا وديروتان ومغسلة وخربوها وكان الرجال يحاربون والنساء يشتغلن بالتخريب والإحراق وهاجم بنو علي على الفرقة وديرونة ورويسة البساتنة وحرقوها - قاله في تاريخ العلويين .

وفي سنة ١٢٨٦ كانت الواقعة المعروفة في جبال النصيرية بوقعة الوالي ، وسببها أن طائفة الكلبية النصيرية ظهر منها شقاوة ، وخالفت أوامر الدولة فأرسلت هذه والياً لتمهيد الأمور وإرجاع العصاة إلى الطاعة ، ومعه جيش قدر بعشرة آلاف فسار إلى قرية الحديدية ورابط فيها ، فأرسل الوالي يطلب مقدمي الكلبية ووجوه النصيرية ومقدميهم ومشايخهم المعتمد عليهم من قضاء صافيتا إلى ناحية البجاق ولما وافوه قبض عليهم جميعاً وسار الجيش إلى قرية المرج وأمر بحرق القرداحة أكبر دساكر تلك الجهة ، كما أحرق بعض قرى الكلبية والنواصرة ثم مضى إلى بني علي وأحرق وأفسد وعذب جميع الطوائف النصيرية من عمل صافيتا إلى البجاق ، ولما شفيت صدور الجيش من العذاب والتخريب ، التأم مجلس إداري في جيلة فحكم بصلب ثلاثة من أعظم الطائفة الكلبية وصلب آخر من بني علي ، وأخذت الحكومة الباقيين إلى بيروت فسجنتهم خمس سنين ثم برأتهم وأطلقت سراحهم .

ويحدثنا الشيوخ أن أيام السلطان عبد المجيد وعبد العزيز كانت سعيدة على الشام في الحملة ، وإن كان ذلك الدوران مبدأ تصفية حسابات الدولة ، فقد أعلنت رومانيا في أيام عبد العزيز استقلالها ، وتخلت الدولة عن الصرب ، وطلب سكان كريت أن تدخل الإصلاحات على جزيرتهم ، فلما رأوا إهمالاً من الدولة طلبوا ضمهم إلى اليونان ولكن الباب العالي قوي عليهم ونجحت سياسته. وفي سنة ١٨٦٨ نزعت مصر عن الدولة ، وأصبحت خديوية تدفع خراجاً معيناً للسلطنة ، ثم هاج سكان البوسنة والمهرسك وساءت حالة السلطنة وأصبحت

Diyarbakir
A. S. S. S.

قدري قلمحي

Abdolariz (25-43)

مدحت باشا

ابو الدستور العثماني وخالع السلاطين

اعلام الحرية

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Müdürlüğü	
Kayıt No. :	11070
Kitap No. :	923 MİD

دارالعلم للعلايين
بيروت

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DÜKÜMAN

14 MAYIS 1991

مطبوعات مجمع اللغة العربية بدمشق

حليّة البشر

في
تاريخ القرن الثالث عشر

تأليف

الشيخ عبدالرزاق البيطار

١٢٥٣ - ١٣٣٥ هـ

المجلد الثاني

حَقِّقَهُ وَنَسَقَهُ وَعَلَّقَ عَلَيْهِ حَفِيَّهُ

محمد يحيى البيطار

من أعضاء مجمع اللغة العربية

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphane	
Demirbaş No.	139198-2
Tasnif No.	922.97 8A.Y.H

دار صادر

بيروت

١٤١٣/١٩٩٣

- Abdalaziz

S. 852-855

25 NISAN 1996

MADE IN TURKEY
SONRA GÜLEN DOKÜMAN

Münihli Prof. Bartl, Ş. Sami'nin ağabeylerinden Naim Fraşeri'den söz ederken en faal Arnavutçulardan biri olan bu zatın İstanbul'daki evinin, bu şehirde yaşayan Arnavutların buluşma yeri olduğunu belirterek: "Bazen misafirleri o kadar çok oluyordu ki gelenler bahçede toplanırlardı. Ancak tabiatıyla böyle bir faaliyet Osmanlı memurların gözünden kaçmış olamazdı. Ama Sultan'ın... sözde sadık Arnavut görevlilerinden hoşnutmuş gibi görünüyordu."

Naim Fraşeri, 1871 yılından ölümüne kadar Osmanlı Devletinde görevli idi. 1874-1882 arası Arnavutluk'un muhtelif yerlerinde Devlet Memurluğu yapmış ve 1882'den ölümüne kadar da İstanbul'da Maarif vekaleti Tetkik Kurulunda çalışmıştır. Alman Profesör, biraz da bu işe hayret ederek sözünü şöyle bağlar: "Naim, ömrünü resmi görevlilerin içinde Arnavutluk davasının propagandasını yaparak Türk idaresinin hizmetinde geçirdi" (sh. 225/226).

Naim Fraşeri'nin küçük kardeşi Sami Fraşeri de Osmanlı Devleti görevlilerinden idi. Mabeyn'de (Sarayda) kurulu bir Teftiş-i Askeriye Komisyonu'nda önce kâtip, sonra başkâtip olarak (sözde) çalışıyordu. Aslında bütün zamanını Erenköy'de planını kendi çizdiği muazzam bir konakta geçiriyor, eserlerini yazıyordu. Çocuklarına herbir ders için ayrı özel öğretmenler tutacak kadar geliri vardı. Kâtiplikten 40-50 lira alıyordu. Bunun alım gücünü bugün hesaplamak bile insanı hayrete düşürür. Kı-saca onu da ağabeyi gibi Osmanlı Devleti koynunda besliyordu.

A. S. Levend gibi ciddi bir yazarın safiyane, "eğer Ş. Sami Arnavutçu olsaydı, Abdülhamid onu Saray'da bir vazifeye alıp nimete garkeder miydi? diye sorabilmesi, yabancıların bile iyice görebildiği bir "Abdülhamid" fenomenini, hiç anlayamamak demektir.

Abdülhamid, Fraşeri kardeşlerin içyüzünü biliyordu. Onların devlete ihanet ettiklerini gayet iyi görüyordu. Ş. Sami'ye ve diğerlerine Devlet görevleri vermiş fakat onları gözönünden ayırmamıştır. Ş. Sami'yi son dönemlerde evinde gözetim altında tutan ve dışarı çıkmasını veya misafir kabulünü yasaklayan Sultan, çevresindekelerle bir münasebetle: "Ona söyleyin, Lûgat yazsın" dediği rivayet edilir. Bu doğru ise, Ş. Sami'nin kültür hayatımıza katkılarını hiç olmazsa kısmen ve dolaylı yoldan Abdülhamid'e borçlu olduğumuzu söyleyebiliriz.

Bugün artık Osmanlı Devleti çoktan dağılmış ve yerine genç ve dinç bir Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Arnavutlar, müstakil bir devlete kavuşmuşlardır. Artık Şemseddin Sami'nin ve benzerlerinin faaliyetleri tarihin derinliklerinde yatmaktadır. O halde bütün bunları neden yazdık? Çünkü yazımızın başında anlattığım ve eli-yıl kadar evvel benim yaşadığım olay, ve gaflet birçoklarımız için hâlâ geçerli ve canlıdır. Bugün de Devletimiz bazıları tarafından "Türkçü" sanılan bazı ayrılıkçıların sinsi faaliyetleri kanalı ile kemirilmeye çalışılmaktadır.

Bu nedenle böyle bir yazı, durup durup tuz kavurmak için değil, ufak da olsa bir uyarı amacıyla yazılmıştır.

Hareket Ordusu
Abdülaziz

Müteferrika, Güz 1999, sayı: 16, sayfa: 71-95

Makalenin devamı: "Hareket Ordusu" poseti içindeki

02 ARA 2006

02 ARA 2006

Yavuz Selim KARAKIŞLA

HAREKET ORDUSU'NUN EMRİYLE TOPLATTIRILMIŞ BİR RİSALE: *Sultân Abdülaziz'in Kâtilleri*

Sultan Abdülaziz'in hal'inden hemen sonra ölmesi, Osmanlı tarihinin karanlıkta kalmış siyasi olaylarından bir tanesidir. Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmez ölümü, onun yerine tahta çıkarılmış olan Sultan Murad'ın üç ay gibi kısa bir zaman zarfında akli dengesini yitirmesi ve tahttan indirilmesi, yerine Meşrutiyet ilan etmek sözü vermiş olan Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıkarılması, Meşrutiyet'in ilanı, Meclis-i Mebûsân'ın açılması, Rusya ile savaş, Meşrutiyet idaresinin askıya alınması, Mithat Paşa ve yandaşlarının Yıldız Mahkemesinde yargılanmaları ve İstanbul'dan sürgün edilmeleri, Sultan II. Abdülhamid'in istibdad döneminin başlaması... Bütün bu olaylar 1293 (1876-1877) yıllarında yaşanmış olan ve tekrar tekrar yeniden araştırılmayı bekleyen önemli konular.

Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilişi ve ölümünü inceleyen Tevfik Nureddin, *Sultân Aziz'in Hal'i ve İntihârî* isimli eserinin giriş bölümünde bütün bu

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA HÜKÜMDARLIK ANLAYIŞININ DEĞİŞMESİ AÇISINDAN ABDÜLAZİZ'İN HAL'İ VE MEŞRÛTİYETİN İLANI

Dr. Ahmet OĞUZ

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu gücünün doruğunda iken ne sultanlar ne yaptıkları ve nede rejim sorgulanabiliyordu. XVIII. yüzyıldan itibaren cephelerde yenilgiler başladıktan ve buna paralel olarak ekonominin ve devletin işleyen bütün sisteminin yavaş yavaş bozulmasıyla, Osmanlı toplumunda padişahla beraber bir takım kurumlar sorgulanmaya başlamıştır. Merkezde meydana gelen bu kargaşa, taşranın geleneksel yapısını bozarken merkezde de bunun etkileri yönetilenlerle yöneticilerin karşı karşıya gelmesine yol açmıştır. Bu çatışmanın sonucu olarak başta padişahlar olmak üzere yönetim kademesinde olsun olmasın pek çok insanın hayatını kaybetmesine sebep olmuştur.

XIX. yüzyıla gelindiğinde ise yenileşme veya Batılılaşma ihtiyacı değil bunun nasıl ve ne kadar olması tartışılmaya başlanmıştı. Bu karışık ortamda tahta çıkan Sultan II. Mahmut (1808-1839), geniş çaplı bir reform hareketine girişerek Osmanlı İmparatorluğu'nu hem kurumları itibarıyla hem de şekil olarak yeni bir görüntü vermek için büyük çaba sarf etmişti. Sultan II. Mahmut'tan sonra gelen I. Abdülmecit zamanında (1839-1861), zaten şartları hazırlanmış olan Gülhane Hatt-ı Hümayun'unu Mustafa Reşit Paşa'nın gayretleriyle ilan edildi.¹²⁰³ Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahın yetkileri ilk defa 3 Kasım 1839 tarihinde ilan edilen Gülhane Hattı Hümayunu ile sınırlandırılmıştı. Eğer Alemdar Mustafa Paşa'nın Anadolu ve Rumeli Âyanlarıyla imzaladığı ve padişah ile Âyanın karşılıklı haklarının sınırlandırıldığı Sened-i İttifak'ı uygulama alanı bulamadığı için saymazsak, Osmanlı sultanı, yayımladığı bir fermanla kendi yetkilerine kendisi ilk defa sınırlama getiriyordu (Berkes, Tarihsiz, 208). Padişah, bu Hatt-ı Hümayun'a uyacağına söz vermişti. Gülhane Hatt-ı Hümayunu uyarınca, hiç kimse hakkında gizli ve açık yargısız idam olunmamak, herkesin ırz ve namusunun devlet garantisi altında olduğu, müsaderenin kaldırıldığı "ve Kâffe-i Memalik-i Mah-

¹²⁰³ Tanzimat Fermanı (Gülhane Hatt-ı Hümayun'u) için şu eserlere bkz: (Abadan:1940; İnalçık:1942; Yıldız:1992; Kaynar 1994; Lewis:1996).

rûseniz ahalisine taraf-ı şahanemizden emniyet-i kamile verilmiş hiçbir rütbeye hatıra ve gönüle bakılmayarak icrası zımında mahsûsen ceza kanunnamesi dahi tanzim ettirilsin" (Kaynar 1985:170) denilmek suretiyle fark gözetilmeksizin herkese eşit muamele yapılacağı taahhüt ediliyordu. Tanzimat hareketiyle Osmanlı İmparatorluğu, varlığını ve geleceğini garanti altına almak, memleketi eski refah ve kuvvetine ulaştırmak istiyordu. Bunun için padişah ve halife otoritesi üzerine kurulmuş olan eski devleti bazı idarî ıslahat ve nizamât ile, fakat aynı temel üzerinde yeni bir şekle sokmak istedi (Abadan 1940: 43).

Tanzimat'ın ilanı ile birlikte Tanzimat'ın getirdiği yeni anlayışa uygun kanunlarla devleti yönetmek isteyen devlet adamları ortaya çıktı. Bu kuşağın önde gelen temsilcisi olan Mustafa Reşit Paşa¹²⁰⁴ ve onun yetiştirdiği devlet adamları Âli¹²⁰⁵ ve Fuat¹²⁰⁶ Paşalar, siyasal gücün saraydan Babailiye yani sadrazama geçmesini sağlamıştı. Âli ve Fuat

¹²⁰⁴ Osmanlı Devletinde bu büyük değişikliğin mimarı Mustafa Reşit Paşa (1800-1858). Kastamonu eşrafındandır. İlk öğrenimine medresede yapmış, babasının vefatı üzerine enişesi Serasker Seyyid Ali Paşa'nın himayesine girmiş, ancak enişesi azl edilince sıkıntılı bir hayat yaşamıştır. 1828-1829 Osmanlı Rus harbine katılmış, buradan padişaha gönderdiği telhislerle dikkati çekmiştir Âmedi kalemine bu sayede giren Mustafa Reşid Paşa. Mısır'a giden Pertev Paşa'nın maiyetinde kendini gösterme fırsatı elde etti. Fransa'ya orta elçi tayin edilince Paris'e gitti ve II Mahmut'un tavsiyesiyle Fransızca öğrenmeye başladı ve elçiliklerde bulunduğu sürelerde Fransızcasını ilerletti. 1836 tarihinde Londra büyükelçisi oldu ve orada bulunduğu sürede Avrupa diplomasisini yakından tanıma fırsatı buldu. Tab'an yumuşak huylu, halim-selim, iyi bir hatip ve vefalı bir dost aynı zamanda çalışkan bir siyasetçiydi. İmparatorluğun bekasını İngiltere'nin dostluğunda görüyordu Adam yetiştirmeye gayret göstermiş: Âli ve Fuat Paşaları yetiştirmiştir. (Ercüment Kuran, İA, "Reşit Paşa" Maddesi).

¹²⁰⁵ Âli Paşa (1815-1871), XIX. asır Osmanlı sadrazam ve diplomatlarından olup, Abdülmecit ve Abdülaziz zamanında küçük fasıllarla çok defa hariciye nazırlığı ve sadrazamlık yapmıştır. İstanbul'da doğan Âli Paşa, medresede eğitime başlamış, Arapça dersleri almış ancak icazet alamadan okuldan ayrılarak Divan-ı Hümayun kalemine girmiştir. Bu sırada Fransızca öğrenerek Tercüme Odasına girmiştir. Fransızcasını ilerleterek Divan-ı Hümayun tercümanlığına geçmiş bu arada Cevdet Paşadan Arapça ve Farsça dersleri almıştır. Londra'ya elçi olarak giden Reşid Paşa ile sefaret müsteşarı olmuş ve diplomaside başarı kazanmıştır. Macar mültecileri meselesinde Mustafa Reşid Paşa ile hareket ederek risk almış, Rus isteklerini reddederek devletin itibarını yükseltmiştir. Önce İngiliz dostluğunu, ardından Fransız dostluğuna meyleden Paşa, saraya Karşı Babaili'nin nüfuzunu korumuştur (A.H.Ongunsu, İA "Abdülaziz", Maddesi.)

¹²⁰⁶ Fuat Paşa (1815-1869) ilk önce döneminin diğer çocukları gibi medreseye gitmiş Arapça ve Farsça dersleri almış, tıbbiye giderek orada Fransızca eğitim almış ve Reşid Paşanın himayesiyle ihtiyaca binaen Tercüme Odasına girmiştir. Yabancı dili sayesinde bürokrasinin içine girebilmişti. Şefik Paşa ile Londra'ya ve elçi olarak da İspanya'ya gitti. Dönüşünde Divan-Hümayun tercümanlığına getirildi. Macar mültecileri meselesi dolayısıyla Rus Çarı ile görüşen Fuat Paşa, Reşid Paşanın taktirini kazanmış Tanzimatın uygulanması ve miras meselesi için Mısır'a gitmiştir. Rus harbinden yararlanmak isteyen Yunanlıların Osmanlı sınırlarına saldırması üzerine, 1853 tarihinde Fuat Paşa görevlendirilmiş ve Yanya'yı Yunanlılardan alarak iyi bir kumandan olduğunu da göstermiştir. Abdülaziz'in Mısır seyahatine katılmış ve onun tevccühünü kazanmıştır. İlk defa seraskerlik ile Sadrazamlığı uhdesine alan Fuat Paşa, Tanzimat'da üç önemli liderinden birisi olmuştur (O. Fuat Köprülü, İA, "Fuat Paşa", Maddesi.)

MALUMDUR ki, Sultan Aziz hal'inin 3. günü Topkapı sarayından Fer'iye dairesine nakledilmiş ve o gün intihar etmişti. Ölümü intihar mı, katil mi olarak iki ayrı ihtimali ortaya çıkarmış ve çeşitli zamanlarda hadise, bir çok vak'alara, bu arada padişahın hal'inde baş rolü oynayan Serasker Hüseyin Avni Paşanın Çerkes Hasan tarafından öldürülmesine ve yıllar sonra da Miñhat, Mahmut Celâleddin, Nuri Paşaların idama mahkûmiyetlerine sebep olarak gösterilmiştir.

Aşağıdaki yazıda, muhterem ilim adamımız Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, aradan bunca devir geçmesine rağmen, bazılarıncı hâlâ istismar edilen mevzuata ait hocalarından dinlediklerini anlatıyor.

Sultan Aziz ve oğlu Yusuf İzzeddin Efendi Nelerle Intihar Etiler?

Yazan :

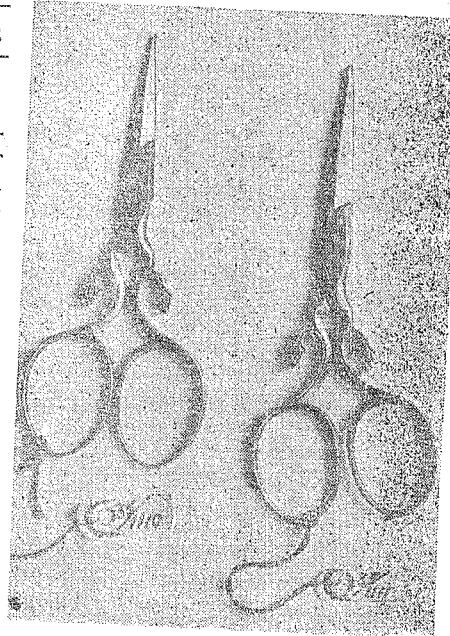
ORD. PROF. DR. A. SÜHEYL ÜNVER

DEĞİŞMİYEN DUYGU

Yalnız İstanbul'da değil, memleketimizin her tarafında umumî denecek bir saygı vardır: O da büyüklerin yanına gitmekte çekingen olmamızdır. Bu yerindedir. Fakat biz hürmeti yalnız büyüklerimizin belki istemezler düşüncesiyle yanlarına yaklaşmamakta gösteririz. Böylece uzak kalmakla da kendimizi bir çok şeylerden istifadeden mahrum ederiz. Çekingenliğimiz bunda âmil olur. Bu cihetledir ki, öğrenciler sırf bu yanlış, belki istemezler düşüncesiyle hocalarının yanına yaklaşamazlar, sohbetlerinden mahrum kalırlar.

Biz de 1915 - 1920 yılları arasında tıbbi sıralarında iken sırf bu yanlış mülahazalarla hocalarımızın yanına varamaz ve güzel konuşmalarından mahrum kalırdık.

1929 da öğretim üyesi sıfatıyla Tıp Fakültesine intisabımızdan sonra, talebeliğim de iken sohbetinde bulunmayı çok istediğim, değerli ve kültürlü oto-rinolarenkoloji hocamız Müderris Dr. Ziya Nuri Paşa, ekseriya yandan çarklı vapurla Haydarpaşa'ya geçerken, eğer yalnızsa arkadaşlarla yanına giderdik. Ek-

Sultan Aziz'in intihar ettiği makaslar.

seriya umumî konular üzerinde konuşulur, ben de bunları mutlaka kaydedirdim.

Geçenlerde, 1930 senesine aid defterlerimden birinde muhterem Ziya Nuri

Paşa Hocamızın sohbetinde aldığım şu not gözüme çarptı.

Şimdi hatırlamadığım bir vesile üzerine rahmetli demiş ki:

"— Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Nazarı Dr. Marko Paşa, Saraya mensup hekimlerden olduğundan, bir vesile ile Sultan Aziz'in intihar ettiği makası elde ederek mektebin müzesinde saklamış. Bu nu biri duymuş, Saraya jurnal etmiş ve "Fesad menbaı olan Mekteb-i Tıbbiyede elyevm Sultan Aziz'in intihar ettiği makası saklanıyor. Öyle bir yerde, böyle bir âletin bulunması çok mahzurludur." demiş, Sultan Hamid'in vehmini ayaklandırmış, nihayet hafiyeler mektebe gelip camekânda bu makası bularak alıp götürmüşler".

ÇEŞİTLİ RİVAYETLER

Arada yazılanları okudukça, söylenenleri dinledikçe, Sultan Aziz'in intiharında tereddüd etmezdim amma, intihar etti diyenler yanında, öldürüldüğüne inanmalarını da konuşmaları dikkatimi çekerdi.

Birgün bir toplantıda, çok hürmet ettiğim, kültürlü, birkaç lisan bilen, daima okuyan ve bence her bilim sahasında aforizmasını yapan Esad Fuat Bey dostumun yanında bu bahis açıldı. Herkes Sultan Aziz'in intiharında müttefikti. Dediler ki: "Bursaya gittiği zaman cedlerinin türbeleri meyânında, "intihar edeceğine züll-ü esareti tercih etti" diye Yıldırım Bayezid'in mezarını ziyarete gitmiyor. Son senelerinde müdhis bir azamete ve marazî bir kibreye kapılıyor. Maiyyetinden yanına gireler, huzurunda secde bile ediyorlardı. Hep biliriz ki, izzeti nefislerine, azemet satmağa düşünün olanlar, kendilerini büyük bir adam sanan delilerdir; akıllı gibi görünürler de anlaşılmazlar.

Anlaşıyor ki, kendisinin hal'inden izzeti nefsi kırılmış, üzüntüsünden anı bir cinnet nöbetiyle intihar etmiştir. Nitekim oğlu Velihađ Yusuf İzzeddin Efendi de intihar etmiştir. Bunda irsiyetin büyük tesiri görülmektedir."

Bir gün Aziz Hocam Dr. Âkil Muhtar Beyle görüşüyorduk. Bu bahis açıldı. Düşüncelerini şöyle söylemişlerdi:

"— Sultan Aziz intihar mı etti, yoksa öldürüldü mü diye gençliğimizde, daha tıbbiye sıralarında iken münakaşasını

Sultan Aziz'in oğlu Velihađ Yusuf İzzeddin Efendi'nin hayatında titizlikle sakladığı ve intiharında kullandığı usturalar.

yapardık, amma zaman zaman ya biri, veya diğeri diye zıt düşüncelerden de kurtulamazdık. Evet intihar amma, öldürülmüş de olabilir, derdik.

Oğlu Velihađ Şehzâde Yusuf İzzeddin Efendi'yi tıbbî müşaverelerimizden bir kaçında meslekdaşlarımızla birlikte gördüm. Zaman zaman resmî toplantılarda karşılaşırdık. Ustura ile damarlarını kesip intihar ettiğini duyunca, Sultan Aziz'in de intihar ettiğine artık hiçbir şüphem kalmadı. Zira bunda atavik tesirin mühim rolü vardır". Yani vellihağın intiharı, Sultan Aziz'in öldürülme ihtimalini kaldırıyordu.

TARİHİN HÜKMÜ

Mabeyin-i Hümayun kâtiplerinden Hattat ve Ressam Murtaza Elker bir gün Yusuf İzzeddin Efendiye:

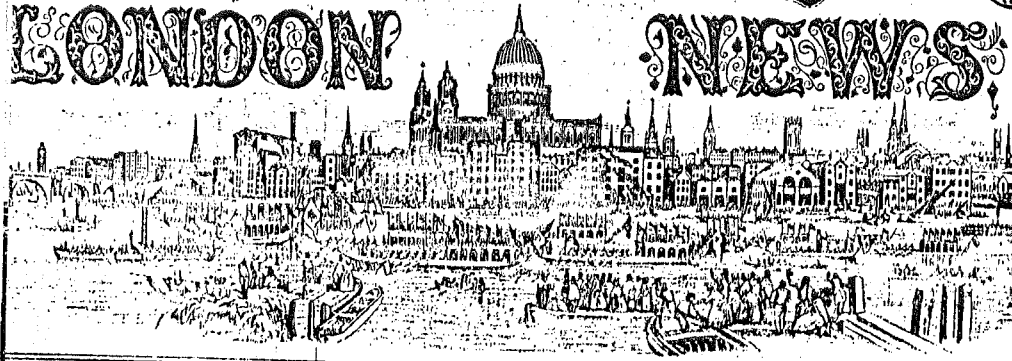
"— Peder-i âlîminizin sebeb-i vefatı nedir?" diye sorar.

"— İntihardır" cevabını alır. O da babasının intihar ettiğine inanmıştır.

Artık tarih kararını vermiştir: Osmanlı tarihinde bir padişahın ölümünden ve tahttan indirilmesinden mes'ul olanları, ikinci ve yıkıcı bir kuvvet olmakta devam etmesinler diye mutlaka bir vesile bulup yok ederlerdi ki, kimse bir daha böyle bir teşebbüsde bulunmağa cesaret edemesin.

(Sonu 2014 nüü sahifede)

THE ILLUSTRATED LONDON NEWS

1487 VOL. VI

SATURDAY, JULY 20, 1867.

TWO SHILLINGS, FIVE PENCE

OUR FOREIGN VISITORS.

onal hospitality of England—whether deservedly or not, although it is assigned a much lower place, by her own constitution than by any serious opinion of her foreign neighbours. It is not fair to receive and entertain royal personages, somewhat lacking in the imagination and the taste to state pageantry of the highest order, her insular will perhaps be accepted as accounting for her—in part, at least. Possibly she cherishes affectionally to her own Sovereign more sedulously than

she does an indiscriminate and semi-superstitious veneration of crowned heads in general. Perhaps, also, she attaches less importance to barbaric splendour as the means whereby she may testify sincere respect, than she does to simpler but more expressive ways of showing her heartiness. One thing is certain. Whosoever she delights to honour she never fails, before he quits her shores, to make fully cognizant of the fact by spontaneous demonstrations of popular goodwill, which tell more effectively upon her guests than the roaring of cannon, the display of bunting, the magnificence of processions, or the festivities of courts. In such case the bearing of the people is sure to reduce to comparative insignificance official mistakes, and the nation itself ceases to be misinterpreted which might otherwise be put upon of those who publicly and formally represent its will. Within the last few days this country has had ample opportunity of proving its hospitality. The Sultan, the King of Egypt, and the Belgian volunteers have been on a visit of the Sultan takes precedence, not merely on his rank, or of the vast extent of his territorial and of his dominion, but because it is an event which has no precedent. It is the first time that the supreme head of the empire, the autocratic ruler of the Ottoman

empire, has left the seat of his sovereignty on a peaceful

Yazan: Metin And

SULTAN AZİZ'İN LONDRA SEYAHATI

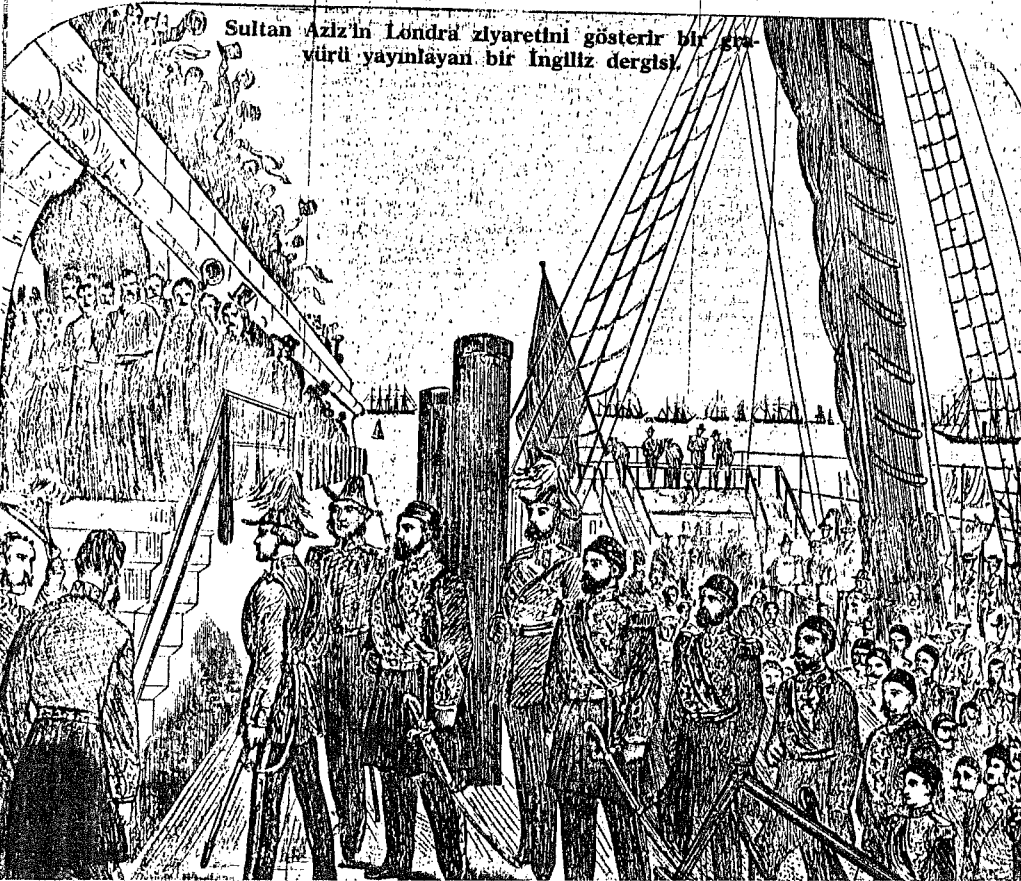
SULTAN AZİZ'İN LONDRA'DA
Sultan Aziz'in bundan tam 100 yıl önce, 1867'de yaptığı Avrupa seyahati, bir Türk padişahının ilk yurt dışı seyahati olması bakımından büyük önem taşır. Sultan Aziz, bu seyahatinde Londra'ya gitmeden önce Fransa'yı ziyaret etmiş, 30 haziranda 12 temmuza kadar Paris'te kalmıştır. Yazımızın konusu, padişahın Londra seyahati olduğu için, burada 12 temmuza kadar olan seyahatinin ve temaslarının kısaca özetini vermekle yetineceğiz.

Sultan Aziz, 22 haziranda İstanbul'dan ayrıldıktan sonra, 25 haziranda Messina, 26'da Napoli, 29'da Toulon'dan geçmiş ve 30 haziranda Paris'e varmıştır. Türk padişahının Paris'teki temasları şöyledir:
1 temmuz: Milletlerarası Paris sergisi mükâfat dağıtımını teşrif; 2 temmuz: Fransa imparatoruyla görüşme; 3 temmuz: Paris'teki diplomatları ve Paris belediye başkanını kabulü, Champs-Élysée'deki geçit resmini teşrif; 4 temmuz: İmparatorla görüşme; 5 temmuz: Paris'teki Türkler'i kabul, nebatat bahçesini gezip, operada Il Travatore operası ve Giselle balesini seyir; 6 temmuz: Paris'te gezinti ve Élysée Sarayı'nda dinlenme; 7 temmuz: Saksonya kralını, Mareşal Conrobert'i kabul, imparatorla St. Claud'da gezinti; 8 temmuz: Champs - Élysée'deki geçit resmini takip, belediye sarayını ziyaret; 9 temmuz: St. Cyr Harp Okulu'nu ziyaret, Versailles'da nazırları kabul; 10 temmuz: Prusya kraliçesini, Württemberg kralını ziyaret, Marquise de Moustier, Duchesse de Valmy, Michel Chevalier ile papanın büyük elçisini kabul; 11 temmuz Boulogne'a varış; 12 temmuz: Dover'e varış.

Sultan Aziz'in bundan tam 100 yıl önce, 1867'de yaptığı Avrupa seyahati, bir Türk padişahının ilk yurt dışı seyahati olması bakımından büyük önem taşır. Sultan Aziz, bu seyahatinde Londra'ya gitmeden önce Fransa'yı ziyaret etmiş, 30 haziranda 12 temmuza kadar Paris'te kalmıştır. Yazımızın konusu, padişahın Londra seyahati olduğu için, burada 12 temmuza kadar olan seyahatinin ve temaslarının kısaca özetini vermekle yetineceğiz.

Sultan Aziz, 22 haziranda İstanbul'dan ayrıldıktan sonra, 25 haziranda Messina, 26'da Napoli, 29'da Toulon'dan geçmiş ve 30 haziranda Paris'e varmıştır. Türk padişahının Paris'teki temasları şöyledir:
1 temmuz: Milletlerarası Paris sergisi mükâfat dağıtımını teşrif; 2 temmuz: Fransa imparatoruyla görüşme; 3 temmuz: Paris'teki diplomatları ve Paris belediye başkanını kabulü, Champs-Élysée'deki geçit resmini teşrif; 4 temmuz: İmparatorla görüşme; 5 temmuz: Paris'teki Türkler'i kabul, nebatat bahçesini gezip, operada Il Travatore operası ve Giselle balesini seyir; 6 temmuz: Paris'te gezinti ve Élysée Sarayı'nda dinlenme; 7 temmuz: Saksonya kralını, Mareşal Conrobert'i kabul, imparatorla St. Claud'da gezinti; 8 temmuz: Champs - Élysée'deki geçit resmini takip, belediye sarayını ziyaret; 9 temmuz: St. Cyr Harp Okulu'nu ziyaret, Versailles'da nazırları kabul; 10 temmuz: Prusya kraliçesini, Württemberg kralını ziyaret, Marquise de Moustier, Duchesse de Valmy, Michel Chevalier ile papanın büyük elçisini kabul; 11 temmuz Boulogne'a varış; 12 temmuz: Dover'e varış.

Gemi, güçlükle yanaştı. Millî marş çalındı. Prince of Wales ile Duke of Cambridge, gemiye çıktılar. Padişahın yanında oğlu İzzeddin Efendi ile Fuad Paşa bulunuyordu. Gelenlere selâm verdi; yanında 59 kişi bulunuyordu. Bunların başlıcaları: Velihaht Şehzâde Murad Efendi, Şehzâde Abdülhamid Ef., Şehzâde Y. İzzeddin Ef., Hariciye Nazırı Fuad Paşa, teşrifatçı Kâmil Bey, Divanı Hümayûn tercüman Arifi Bey, Hariciye Nezareti Hususi Kâtibi Ali Fuad Bey, Baş Mabeynci Cemil Bey, Başkâtip Emin Bey, İkinci Mabeynci Halid Bey, saray görevlilerinden Hayrullah Efendi, Hüseyin Bey, Halil Bey, Said Bey, Edib Efendi, asker ve yaverlerden Amiral Rasim Paşa, Doktor Marko Paşa, Rauf Paşa, Albay Rıza Bey ve başkaları.

Sultan Aziz'in Londra ziyaretini gösterir bir gravürü yayımlayan bir İngiliz dergisi.

Hayat Tarih Mecmuası, yıl: 3 / sayı: 10, 1. Kasım 1967

s. 15-19. 10.1053

MADDE YATIRILAN İSTANBUL
SONRA GELEN DÜKEMAN

23 MAYIS 2001

95191

20 NİSAN 2004

**Paris, Londra, Viyana;
Abdülaziz'in Avrupa Seyahati**

Nihat KARAER

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	95191
Tas. No:	956.0742 KAR.P

2003 Aralık

MADDE YATIRILMAMIŞTAN
SONRA BELEN DÜŞÜRÜLMÜŞ

10358

Sultan Aziz'in
Mabeyn
Başkâtibi
Âtîf Bey'in
Hatıraları (*)

Aferin Murahhas Efendi

Şam olayında yabancıları susturmak için vali bulunan Müşir Ahmed Paşa'nın ve bazı memurlarla askerî ümeranın idamlarıyla, tazminata ve zarar gören kimselelere harcandı denilen paranın hesabını kim soracak?... Sadrazamın arz etmesi üzerine çıkan irade ile hazine kayıtları kapatılmıştı. Artık bundan sonra Şirvanlı Rüştü Paşa şöhret bularak birkaç kere maliye, evkaf, hazine-i hassa nazırı ve ahkâm-ı adliye reisi oldu. Bir aralık Mahmud Nedim Paşa'nın ilk sadâretinde muhakemesiz Amasya'ya sürüldü. Hattâ Mahmud Nedim Paşa'nın bu gibi keyfi icraatının Tanzimat usullerine ve adalete aykırı olduğunu Yusuf Kâmil ve Mütercim Rüştü Paşalar vükela meclisinde ileri sürdükleri için onlar da memuriyetlerinden azlettilmişlerdi. Sonra Mihad Paşa sadrazam olunca, Şirvanlı affedilip serbest bırakılmıştı.

AFERİN MURAHHAS EFENDİ

Rüştü Paşa ikbal zamanında babası merhum Şirvanlı İsmail'e türbe ve cami ve civarına bir dairecik yaptırıp hademe tayin etmiş ve hazineden masrafına karşılık belli bir miktar maaş bağlatıp tevliyetini büyük evlâda şart etmiş. Erzincanlı İzzet Paşa adında vezirlerden bir zat vardı. Hali

ve tavrı pek tuhaf ve Nasreddin Hoca gibi lâtifeleri gayet zarif, fazıl ve nüktedan, kâtip ve şair ve hoşsohbetti. Harput valisi iken bir gün pantolonunun düğmesi açık kalıp uçkuru çıkmış. Vilâyet nezdindeki Ermeni murahhası teklifsiz bir kimse imiş. Yavaşça durumu haber vermiş. Paşanın, belki kırk kere:

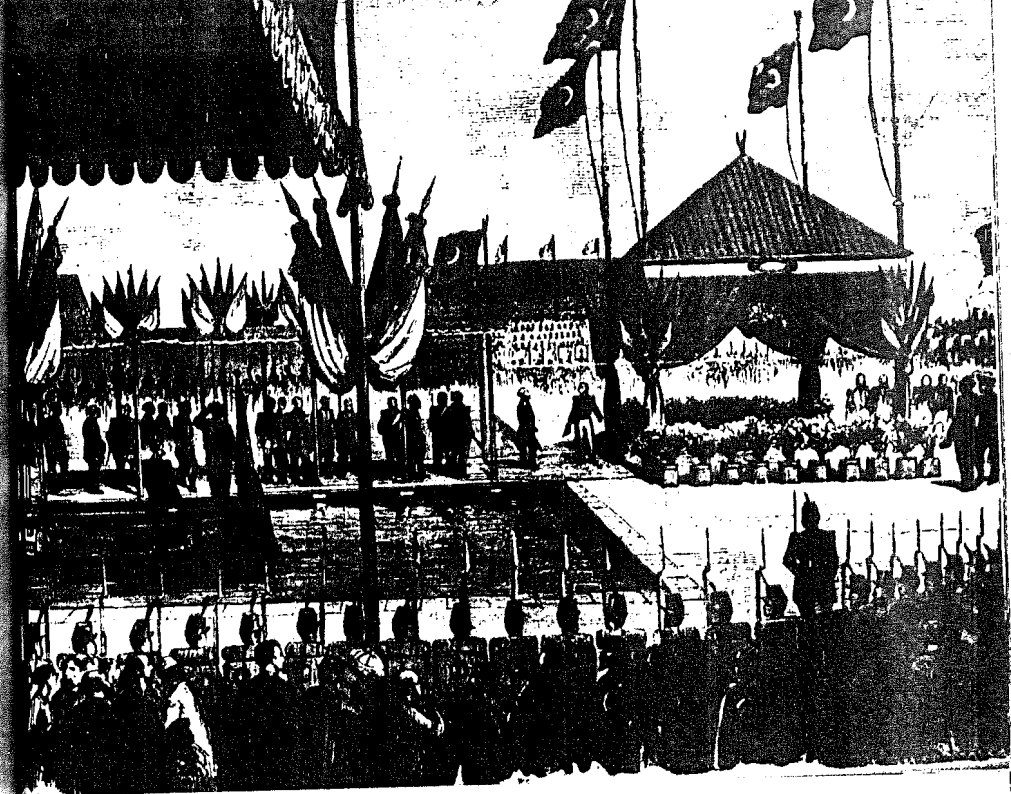
— Aferin murahhas efendi... Aferin murahhas efendi... diye tekrarladıktan sonra:

— Dost başa, düşman ayağa bakar. Siz ikisinin ortasını buldunuz! demiş olduğu yâran meclislerinde söylenirdi.

İşte bu zat, Şirvanlı'nın ikbalde bulunduğu zamanlarda birkaç kere yol uğrağı olarak Amasya'dan geçmiş. Bu sıralarda adı geçen türbenin hizasına geldikçe bilhassa atının başını o tarafa çevirip iki ellerini kaldırarak yüksek sesle Fâtiha okuyup şeyhin ruhuna gönderirmiş. Şirvanlı'nın vefatından sonra gene bir keresinde oradan geçerken yalnız bir elini kaldırıp avucuna üfleyerek:

— O demler geçti!... tavrını ima ile iltifat etmeden geçip gittiğini Amasyalılar naklederler.

İzzet Paşa'nın Erzincan'da mükemmel bir camii ve başka hayır eserleri vardır. Dairesinde güzel yüzlü hizmetkârlar bulundurmak âdeti imiş. Trablusgarp'a valilikle giderken hamamlardan güzel çocuklar seçip yanına almıştır. Bütün bunlarla beraber iffet sahibi ve eteğine temiz olduğu

Abdülaziz'in Toulon'da karaya ayak basışı.

herkes tarafından söylenmiştir. Çok zaman güzel yüz, güzel huya delâlet eder. Bazı kimseler görünüşte güzel yüzleri seyretmekten Cenâb-ı Hakk'ın meydana getirdiği eserleri düşünerek mâna denizlerine dâhıp gitmişlerdir. İzzet Paşa da yalnız üstün güzelliğe meyyal olup el şakasıyla iktifa edermiş. Aslında Erzincan han-zâdelerinden asil, doğru, hali ve tavrı acayip, garip bir zat idi. Edirne valisi iken vefat etti.

AVRUPA SEYAHATI

Paris'te büyük bir sergi tertip edilip Fransa İmparatoru Napoléon tarafından hükümdarlar davet olunduğu sırada Sultan Abdülaziz Hazretleri de daveti kabul edip Paris'e gittiler. Murad ve Abdülhamid ve Yusuf İzzeddin Efendiler'i de birlikte götürdüler. Sadrazam ve Serasker Fuad Paşa ve diğer bendegân ve Başkâtip Emin Bey ve Başımam Hayrullah Efendi Padışah'ın maiyetinde bulundular. Sonra Londra'da Kıraliçe ile buluştular. Viyana'da

Avusturya İmparatoru ve Prusya'ya civar bir yerde Prusya Kralını ziyaret ederek Tuna yoluyla Rusçuk ve oradan Varna iskelesinde hazır bulunan Sultaniye vapuru ile İstanbul'a döndüler. Mısır'dan dönüşlerinde olduğu gibi gene İstanbul'da geceli gündüzlü şenlik ve donanma yapıldı.

SADÂRET DEĞİŞİKLİĞİ

Her ne sebepten ise Fuad Paşa bu aralık gözden düşmekle kendisinden mühür geri alınıp Mütercim Koca Rüştü Paşa'ya ih-san buyrulmuştur 12 muharrem 1283 (5 haziran 1866). Şeyhulislâm Hüsameddin Efendi'nin iyi hali malûm ise de, eski sadrazama mensup olması ayrılmasına sebep olup yerine südürdan Refik Efendi yeni sadrazamın sevkiyle tayin buyruldu. Refik Efendi uzun müddet fetva eminliğinde bulunmuş iffeti, bilgisi ve sakınganlığı herkesçe kabul edilmiş kimselerdendir. Gayet vakar sahibiydi. Bir şey sorulsa evvelâ bir müddet düşünüp sonra tathlikla cevap verirdi.

Makale 1-30 sayfaları arasındadır.

31 EKİM 1991

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DÖKÜMAN

Edebiyat Fakültesi: Araştırma Dergisi,
Sayı 5 (1972), Erzurum.

Dergi / Kitap
Kütüphanede Mevcuttur

ABDÜLAZİZ'E KARŞI HAZIRLANAN
BİR SÜ'-İ KASD ŞAYIASI
(1868)

Prof. Dr. M. Kaya BİLGEÇİL

1868 yılı Eylül'ünün sonuna doğru bâzı Avrupa gazetelerinde İstanbul 'da Abdülazîz'e karşı hâzırlanmış bir sù'-i kasdin meydana çıkarıldığı, tertipçileri arasında rum asıllı zengin bir tüccâr olan odesalı Kondurî ve Osmanlı sarayının eski sarraflarından birinin oğlu olan Altıncı ile *Yeni Osmanlılar* cemiyetine mensup bâzı kimselerin yer aldığı bildiriliyordu. Mes'eleye bu son zümrenin adının karıştırılması, bizi, ister istemez şâyia ile ilgili kayıtlar üzerinde durmak zorunda bırakıyor.

Tedkikimizde tâkibedilecek yol; haberlerin önce Avrupa sonra İstanbul matbûatındaki akislerinin kronolojik sıra ile ele alınması olacaktır.

Ziyâ Bey'in 7 Ekim 1868'de kaleme alıp *La Liberté* gazetesine gönderdiği mektûba göre, havâdis önce 29 Eylül 1868 de çıkan *Nord-Est* gazetesi sütunlarında göze çarpmıştır. Dolaştığımız Avrupa kütüphanelerinde bu gazetenin 1868 yılı kolleksiyonlarına rastlıyamadık. Bu itibarla bahsi, ondan -aşağı yukarı- bir hafta sonra çıkmaya başlayan Avrupa gazetelerinden tâkîbetmeğe çalışacağız.

I - Şâyiaya dâir Avrupa gazetelerinin verdiği bilgiler :

Londra'da çıkan *L'International* gazetesi, 1868 Ekiminin ilk haftasında intişâr eden bir sayısında birkaç satırını bu bahse tahsis ediyor: Gazeteye göre, Pâdişâh'a karşı hâzırlanan bir sù'-i kasd teşebbüsü meydana çıkarılmıştır. *Yeni Osmanlılar*, Hünkâr'ın yerini almak, memleketi uyandırmak için müteşebbisler arasında yer alıyorlarmış. Fâzıl Paşa, mes'ul tutulan şahsiyetlerden biri imiş. Rus tebeasından bir adam yakalanıp hapsedilmiş. General Ignatieff, boş yere bu adamı istiyormuş: Türkiye devletinin bu tutumu ile milletler arası hukuk ihlâl edilmekte imiş; aynı davranış Rusya'ya mukabele-i bi'l-misil hakkı verirmiş.

Bir müddetten beri eski Osmanlı İmparatorluğu'nun ihtiyâr bir kadavra gibi hortlamakta olduğunu ileri süren ve bu karışıklığı da onun bir işareti sayan gazete muharririnin satırları şöyledir :

Abdülaziz 10358

ÇERKES HASAN VAK'ASI

Ord. Prof. İ. HAKKI UZUNÇARŞILI

Balıkesir Millet Vekili ve T. T. K. Üyesi

Sultan Abdülaziz'in, hal'inden beş gün sonra 1876 Haziran (12/ Cemaziyelevvel /1293) tarihinde vefat etmesi, bilhassa kendi yakınlarını pek müteessir etmiş ve bu hadise Abdülaziz'in hal'inde birinci derecede âmil olan serasker Hüseyin Avni Paşa hakkında pâdişahın kayın biraderi olduğu söylenen kolağası Çerkes Hasan beğin oc alma hırsını tahrik etmişti. Hasan Bey ifadesinde bu intikam alma işini açıkca söylemektedir.

Hasan beğin 24 Cemaziyelevvel 1293 tarihli istintak evrakındaki kayda göre kendisi vak'a esnasında yirmi altı yaşında olup bekârdı ve ifadesine nazaran 1281 H. 1864 M. de Çerkesistan'dan İstanbul'a gelmiş¹ ve evvelâ Bahriye mektebine kayıt ve sonra Bahriye ve Berriye idadilerinin birleşmeleri üzerine kara kısmı idadisine (lise) kaydedilip okumuş ve daha sonra Harbiye mektebine geçip oradan mülâzımlık ile çıkmıştır. (1288 H. 1872 M.) *Mir'ât-ı Mekteb-i Harbiyye*'de, künyesi, *Hasan efendi Cibali*'dir. Mülâzım Çerkes Hasan bey yüzbaşılıkla altıncı orduya memur edilmiş; fakat himaye gördüğünden gitmemiş ve Dâr-ı şurây-ı askerî yaverliğine tayin edilmiştir. Hasan bey daha sonra bazı hizmetlerde bulunmuş, hassa yaveri olmuş ve anı müteakip sağ kol ağalığıyla de şehzade Yusuf İzzettin efendinin yaverliğine tayin kılınmıştır.

Abdülaziz'in hal'ini müteakip şehzadenin yaverliğinden ayrılmış olan Hasan bey, yine altıncı orduya (merkezi Bağdad idi) gönderilmek istenmiş ve kat'î olarak ertesi gün gideceğine dair söz vermiş ve o gece meşhur vakayı meydana getirmiştir. Ben, bu vak'aya dair Hasan beğin, sûreti vesikalar arasına konan ifadesinden başka bu hâdiseye şahit olanların ifadelerini ve diğer

¹ Midhat Paşa'nın *Tabiri-i İbret* isimli eserinde (S. 175) Çerkes Hasan, Rumeli'ye iskân edilen bir Çerkes beğinin oğlu olarak gösteriliyor.

Dergi / Kitap
Kütüphanede Mevcuttur

T. T. K. Belleteri, c. IX / sayı: 33,

Ocak-1945, s. 89-133.

SADECE TAYINLANDIKTAN
KONRA GELİR DOKÜMAN

24 AGUSTOS 1993

Abdülaziz

Doç / Kitap
Kütüphanede Mevcuttur

24 AGUSTOS 1993

HADE YAYINLARDIYAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

دوبیتی ۱۱۰۰

تقریرات انجمن اساتذہ کرام مدرسہ اسلامیہ کراچی

SULTAN ABDÜLAZİZ'E KARŞI GİRİŞİLEN BİR SUİKAST OLAYI VE HÜSEYİN VASFİ PAŞA

ENVER KORAY

Türkiye'de parlamenter rejimin kurulması yolunda ilk hareketler XIX. yüzyılın ikinci yarısında görülmeye başlar. XVIII. yüzyıl başlarından itibaren imparatorluğun başta askerî kurumları olmak üzere diğer teşkilâtında da görünmeye başlayan batı tesirleri giderek artarak Tanzimat döneminde Türk-Osmanlı tefekkür hayatını da iyice etkisi altına almıştır. Özellikle 1860'lı yılları takip eden dönemde büyük ve süratli bir gelişme gösteren basın faaliyetleri ile Avrupa siyasî tefekkürü kamuoyuna da intikal etmiş bulunuyor ve devrin hükümetlerinin icraatı bazı paşa konaklarıyla kahvehane ve diğer benzeri yerlerde açıkça konuşuluyor ve münakaşa ediliyordu. Bu münakaşaların ağırlık merkezini de Reşit ve Âli paşaların şahsî nüfuz ve gayretleriyle sarayın hükümet icraatına müdahalesinin önlenmesi dolayısıyla hükümetin murakabesiz icraatı teşkil ediyordu.

Osmanlı Devleti'nde hükümet icraatının murakabesi uzun yıllar ulema sınıfının ordu ile işbirliği yapması yoluyla sağlanmıştı. Fakat 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra bu murakabe tamamen ortadan kalkmış ve hükümet icraatı sadece devlet başkanı olan padişahın nezaretine kalmıştı. Tanzimat devri liderleri olarak tanınan Reşit ve Âli paşaların şahsî nüfuz ve otoriteleri sarayın ve dolayısıyla padişahın bu murakabesini de etkisiz bir hale getirmiş olmalarından dolayı hükümet icraatını murakabe edecek bir teşekkülün yokluğu, daha ziyade gazete idarehanelerinde toplanmış olan aydın yazarlar tarafından acı acı dile getiriliyor ve bunun önlenmesi hususunda yeni yeni fikirler ortaya atılıyordu.

Özellikle bu dönemde geniş ölçüde artan batı ilişkileri neticesinde Avrupa'nın millet murakabesine dayalı parlamenter sisteminin imparatorlukta da kurulması ve uygulanması yolunda kamuoyunda ve gazetelerde çeşitli fikirler ileri sürülüyordu.

Başlangıçta yalnız fikir olarak ileri sürülen bu görüşler, zamanla yönetimin başındakilere karşı bir eylem şekline dönüşmeye başlamıştı. 1850'yi takibeden yıllarda mahiyetleri henüz kesin bir açıklığa kavuşmamış olan

Halûk Y. Şehsuvarođlu

SULTAN AZİZ

Hususî, siyasî hayatı, devri ve ölümü

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	49422
Tas. No:	923 ABD

Naşiri :

İBRAHİM HİLMİ ÇİĞİRAÇAN

Hilmi Kitabevi

İstanbul Ankara Caddesi No. 62

06 EKİM 1997

MATBAASI İSTANBUL
SUSAN MEBURİ HANCI

18 KASIM 1997

سلطان الاعظم شہنشاہ المعظم مالک رقاب الامم
سلطان سلاطین العالم ومولا ملوک العرب والمعجم غیاث

الدینا والدین ابوالفتح کیخسرو بن کیتباد قسم امیر المؤمنین علی ید
المبد الضعیف الراجی رحمة ربه ابو بکر بن سمید فی تاریخ سنہ اثنین

و اربمین ستاہ

اوجنجیسی آئی یوز اوتوز آئی تاریخلیدر :

(۱۵) عمر هذا الممارسة المباركة في أيام دولة السلطان الاعظم

ظل الله في العالم سلطان سلاطین العرب والمعجم غیاث الدینا وا

لذین ابوالفتح کیخسرو بن کیتباد قسم امیر المؤمنین فی سنہ ست ثلاثین ستاہ

سلطان محمود خان ثانی نامنه اولان کتابه قامه قیوسی موقعنده در . منظوم

اولان بو اثر ۱۲۳۳ تاریخلیدر .

امیر نورمحمد

سلطان عبدالعزیزه دأر

23 TEMMUZ 1993

عالی باشانك ۱۲۸۸ ده وفاتی اوزرینه بحریه ناظرى محمود ندیم پاشا ، مقام
صدارته نصب اولندی . صدر اسبق يوسف كامل پاشا ، سرایده باش کتابت
اوطه سنده « صدارتک انحلالی ، عالی باشانك وفاتیلهدر ، دیدی . مشارالیهك صدق
مقالی ، عالی باشایه خلف اولان ذواتك احوالی ایله ثابتدر .

محمود ندیم پاشا ، مقام صدارته کایر کلز اجراءت عجبیه ایله معاملات دولتی
تهویش ومأمورینی تفریر ایتدی .

حسین عونى باشانك یاورلکننده بولنش اولان مصطفی نعیم پاشادن مسعودرکه :
عالی پاشا ، وفاتندن برقاچ کون اول سرعسکر حسین عونى باشایه « بنم حیامدن
امید یوقدر ، برقاچ کونه قدر بلکه وفات ایدرم . محمود ندیم پاشا ایله آره کز
آچیقدر . آنک صدارتی ملحوظدر ، خوش کچینکز ، دیشدر . محمود ندیم
پاشا ، صدر اعظم اولوب باب عالیده خط همایون اوقوندقدن صکره حسین عونى
باشایی نزدیکه جلب ایدرک امور دولتی حسن اداره ایچون متحداً چالیشیلیمسنه دأر
خالصانه ومودت کارانه بیاناتده بولندیغی حالده متعاقباً اسپارتهیه نفی ایتدیردی .

او وقت صدارت یاورلکننده بولنان - مناستر والی اسبق - عبدالکریم پاشا
نقل ایدردی : « حسین عونى پاشا مملکتته نفی ایدیلیرکن رفاقتنه مأمور اولدم .
اشای راهده غزته کلدی . عونى پاشا اوقودی ، فهقهه ایله کولدی . دیدی که :
« نهیه کولیورم بیلورمیسک ؟ عالی باشانك وفاتنده پادشاه ، باش کاتب امین بکی
بکا کوندردی ، صدارته کیمک تعیینی مناسب اوله جفته دأر رأیمی صوردی .
« مناسبنی افندمز بیلرلر . برنی توصیه ایتمک خدمتک فوئنده در . آداب عبودیته
موافق اوله رق ویره جکم جواب بودر . فقط سز ، محمود ندیم باشانك تعیین اولنماسته
غیرت ایدیکنز ، دیدم . امین بک کیتدی ، ینه کلهرک سؤالی تکرار ایتدی .
« اولجه سولدم ، مناسبنی افندمز بیلرلر . مادام که تکرار اراده بو یور یورلر ،

دوقتور قرہ لیج بو قانوننامہ بی شرحلرہ ایضاح ایله دیکی کبی ، آلائیجہ ترجمہ سی ده برلکده نشر ایله مشدر .

تورک تاریخ انجمنک نشر ایته دیکی ایکنجی قانوننامہ - که قانونی سلطان سلیمانکدر - تیبیض تاریخی معلوم نکلدن . فقط بو قانوننامہ تک جزایه و ویرکیله عائد قسملری عیناً فاتحک ۸۹۳ ده تیبیض ایله یان قانوننامہ سندن آلمشدر . انجمنک نشر ایته دیکی قانوننامہ تک مقدمه سنده مرحوم عارف بک : ایکنجینک تاریخ تحریری کونترلامشدر . تشکیلات قدیمه دولتک مالی وعدلی قسملرته عائددر . کتبخانه فهرستنده اشبو ایکنجی مجله تک دخی « سلطان مشارالیه عائد یعنی سلطان محمد خان ثانی به عائد و قانون اساسینک جزا و ویرکو قسنه متعلق ایکی بابی محتوی » اولدینی بیان ایله یلیور ایسه ده بوجهت یا کلش قید اولمشدره دیمش ایسه ده ، مرحومک بو مطالعه سی دوغرو نکلدن . چونکه فاتحک ، ۸۹۳ تاریخنده تیبیض ایلمش اولان قانوننامہ سی ، قانونی سلطان سلیمانک قانوننامہ سیله قارشیلشدر بریلایجی اولورسه کورولورکه ، سلطان سلیمانک قانوننامہ سنده کی جزا و ویرکی قسملری عیناً فاتحک قانوننامہ سندن آلمشدره ؛ بفرق ایله که ، فاتحک قانوننامہ سنده ، مثلا جرائم آراسته ویرکیله قاریدیرلش ، قانونک غیر مسلملر حقنده کی ماده لری موقعلرته قونامشدر . سلطان سلیمانک قانوننامہ سنده ایسه بو ماده لری ، اکتریا عیناً اولنق اوزره ، عائد اولدقلاری قسملرک سوکنه کتیریلشدر . برده ، فاتحک قانوننامہ سنده کی تعبیرلرک املاسی دوزهلش ، قانونی زماننده مستعمل تعبیرلر قوللاشدرکه ، بو فرق ده حس اولونامه جتی درجه ده آزدر . از جمله ، فاتحک قانوننامہ سنده کی شو ماده : « اکر برکشی زنا قلسه شریعت حضورنده ثابت اوله اول زنا فلان اولو اولسه و دخی های اولرسه کی بیک آقچه ده دخی زیاده به کوچی یترسه جرم اوچ یوز آقچه آله » طرزنده یازلدینی حالده ، سلطان سلیمانک قانوننامہ سنده شو طرزنده در : « بر مسلمان زنا قلسه شرعه ثابت اولسه و زنا قیلان اولو اولسه بیک یا دها زیاده به کوچی یترسه اوچ یوز آقچه جریمه آله » .

فاتحک قانوننامہ سنده طابو رسمی ایله قویون رسمی عین فصلده یازیلشدر . سلطان سلیمانک قانوننامہ سنده ایسه آیری آیری فصللره درج ایله یلشدر . برده ، قانونی سلطان سلیمان زماننده تجارت و زراعت برقات دها ایله یلمش اولدوغی کبی ، دولتک حدودی ده کنبشله مشدی . قانوننامہ ده بالطبع بو نقطه لرده نظر اعتباره آلمش ، هر ایالته کوره مختلف ویرکیلر قونولشدر . بناء علیه و یانه کتبخانه ملیسندہ محفوظ ۸۹۳ تاریخلی فاتح سلطان محمد قانوننامہ سنده ، جزایه و ویرکی به عائد قسملرک سلطان سلیمان قانوننامہ سنده موجود اولدیننه دائر فلوکه لک ویرمش اولدوغی معلومات دوغرودر ، و بو قانوننامہ ، نامبله ، سلطان سلیمانک قانوننامہ سنده درج ایله یلشدر .

تورک تاریخ انجمنی

۱۳۴۰
تشرین ثانی

Dergi / Kitap
Kütüphane Mevcuttur
اوزدرنجی سته
نومر ۶ (۸۳)
Istanbul

مجموعه سی
Yayın: Abdurrahman Feroz

335-321 S.

سلطان عبدالعزیزک وفاتی اتخاری ، قتلیمی ؟

معلوم اولدینی اوزره سلطان عبدالعزیز خلی صبحی (صالی ۷ جمادی الاولی ۱۲۹۳ و مایس ۱۸۷۶) بحراً طوبقیو سراینه نقل اولونمش و ایکی اوچ کون اوراده بک صیقلینی وقت کچیردکن صوکر و والده سی و اولادی و حرملرله برابر اقامته تخصیص قلنان اورته کویده کی فرعیه دائره سنه کورتورولشدی . خلعتک آلتنجی بازار کونی فرعیه دائره سنده آلتزین وفاتی وقوع بولدی .

برنجی روایت : اتخار . - صورت وفاتی اوله رق رسماً اعلان ایلدی که بازار صبحی والده سندن برطریق مقاصی ایستمش ، مقاصی آلدقن صوکر او طه سنی تخلیه ایله رک حتی والده سنی دخی دیشاری چقارمش و قاپونی کلیده مش ؛ مقام سلطنتده معلوم وشایع اولان عظمت واستبداد خلقی خلعتک آجی تأثیریه خرجینلنی آرتدیرمش و اک یقین منسوباندن بیله یانه کیمسه صوقوله من اولمش اولدینندن او طه ده کندوسنی یالکز برایشلر ؛ اومقاص ایله صاغ وصول قوللرینک دامارلرینی که رک سیلان دم نتیجه سی ارتحال ایتمش . او طه ده تنها قالمسی اوزاینجیه حرم طاقتی مراقه دوشوب قاپونی زورلامش و ایچرو کیردکه مرحومی قان ایله ملمع اولدینی حالده مندرک اوکنده حصیر اوستنده میت اوله رق بولشدر .

چاره لرک فریاد وفاتی اوزرینه سر عسکر حسین عون باشا ، پاشا لیمانده کی یالیندن بش چفته قایقله و بش اون دقیقه طرفنده فرعیه به یتشه رک قادیترک و اولیاسنی منع ایله دیکی کبی جنازه یی برندن قالدیروب جوارده کی قره غوله نقل ایته دیرمش

Kağıt, cilt,

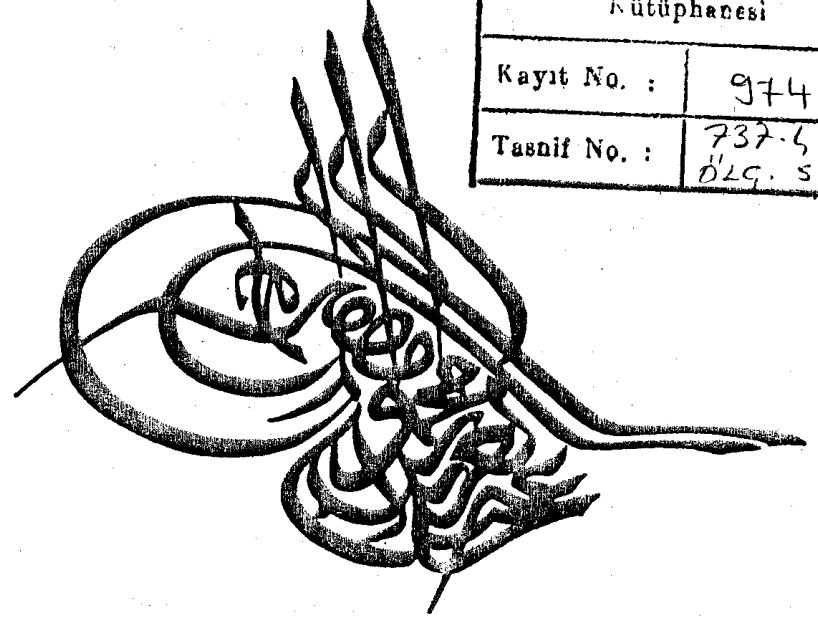
29 TEMMUZ 1992

**SULTAN ABDULAZİZ HAN DEVRİ
OSMANLI MADENİ PARALARI**

ŞADE YAYINLARDIYAN
SONER ÇELİK ÖZÜMAN

- Abdülaziz
- Para

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Kütüphanesi	
Kayıt No. :	9742
Tasnif No. :	737-6 ÖLÇ. 5/2

Cüneyt ÖLÇER

23 TEMMUZ 1993

İstanbul / Kırkpınar
Vakıf Envanterinde Muvafık
VAKİFE YAYIRLANMIŞTIR
İONRA SELEN DOKÜMAN

T.T.K. Bellefen, c. VIII / sayı: 28, Ankara,
1943, s. 349-373.

SULTAN ABDÜLÂZİZ VÂK'ASINA DAİR VAK'A- NÜVİS LÜTFİ EFENDİNİN BİR RİSALES.

O. Prof. İ. HAKKI UZUNÇARŞILI

T. T. K. Üyesi, Baltakesir Mebusu

Sultan Abdülâziz'in hal'ini müteakip vefatı, bir takım vesika ve delillere istinaden katl ve intihar olmak üzere iki şekilde iddia ve mütalea edilmiş ve henüz kat'i bir neticeye varılamamıştır.

Malûm olduğu üzere Sultan Abdülâziz 1293 senesi cemaziyel-evvelinin yedinci salı sabahı hal' edilip sonradan nakl olunduğu Fer'iye sarayında hal'inden beş gün sonra, yâni ayın on ikinci Pazar günü [5 Haziran 1876] birdenbire vefat etmiştir.

Vefatını müteakip vaki şâyia işin intihardan ziyade katlolunduğu zannını vermiş olup Serasker Hüseyin Avni Paşa'nın henüz hayat eseri baki olan cesedi yatağından kaldırtıp karakola naklettirmesi, doktorların etrafı muayene etmek istedikleri nâ'şi muayene ettirmemesi, Bursa Valisi Veliddin Paşa'nın mütaleasıyla Hüseyin Avni Paşa'nın Sultan Abdülâziz'in nasıl muhafaza edileceği hakkındaki suale verdiği cevap ve o zamanki devlet adamlarının kanaatları, verilen raporun intihara dair okuyana itimad verecek bir şekilde yazılmamış olması ve Yıldız'da yapılan muhakeme esnasında vaki ifade ve vesikalardaki dikkate şayan mütalâalar meşrutiyetin ilânına kadar otuz seneyi mütecevaz bir zaman Abdülâziz'in katledildiği hakkındaki rivayetleri kuvvetlendirmiş ve daha açıkçası katledildiği fikrini vermiştir.

24 Temmuz 1908 de meşrutî idarenin ilânından sonra Abdülâziz, katl mi edildi, intihar mı eyledi? bahsi tekrar meydana çıktı; Abdülhamid'in gadrine uğrayarak şehit edilen ve bütün emelini meşrutî bir idare kurmağa hasredip hayatını bile feda eden merhum Mithat Paşa'yı bu işden, yâni Abdülâziz'in katli hadisesinden tebrie eden eserlerle mahkeme safhaları ve daha birtakım risâleler ve kıymetli makaleler yazıldı; fakat yine sârih bir netice alınmadı ve her iki tarafın iddialarında nazar-ı dikkati celbeden

21 MARI 1985

2437 UPTON-WARD, Judy Ayse. European-Ottoman relations in the nineteenth century: the visit of Sultan Abdülaziz to Europe. *The great Ottoman-Turkish civilisation. Vol. 1: Politics.* Editor-in-chief Kemal Çiçek. Ankara: Yeni Türkiye, 2000, pp.458-468

Abdülaziz

MADDE TAYINLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

327.4017671
CA.M

Caston, Alfred de

Abdülaziz II
Hz. Muhammed
IRACA

Musulmans et Chrétiens: de Mohamed le Prophète au Sultan Abd-ul-Aziz Khan / by Alfred de Caston.- Constantinople: [s.n.], 1874 (Constantinople: Imprimerie et Lithographie Centrales)
vol.: 23,5 cm.
Library has vol. 1

1. Foreign Relations, Europe - Islamic Countries I. Title
8958

"ABDÜL-AZİZ, SULTAN"

923.85607
Ali G

Geçen Asırda Devlet Adamlarımız II, s.7-12, 35-42, 53-56

11 ARALIK 1991

MADDE TAYINLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

- ABDÜLAZİZ
- MURAD V
- SÜLEYMAN PAŞA, HÜSNÜ

Resim No: Standart
25 A 4906

Süleyman [Hüsni] Paşa: Hiss-i inqilâb jâhud Sultân Abd-ül-'Azîzîn pâti ile Sultân Murâd-î-Hümîsî'nin kûlûsü. İstanbul: Tanin Matb. 1326 h. (=1910). 64 s. [Türk.]
[Die Absetzung d. Sultans Abdülaziz u. d. Interregnum d. Sultans Murat V., 1876.]

- Abdülaziz

12 OCAK 1996

FUAD PAŞA, Mehmed. The political testament of Fuad Pasha, addressed to the Sultan Abdul-Aziz in 1869, one day before the death of the author; (translated into English.) Nineteenth century 53 (1903), 190-197.

MADDE TAYINLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

"(SULTAN) ABDÜLAZİZ"

TTM

Halil Merdem, "Ayân...", s. III

- Abdülaziz

25 OCAK 1996

ELLIOT, H. The death of Abdul-Aziz and of Turkish reform. Nineteenth century 23 (1888), 276-296.

12 OCAK 1996

MADDE TAYINLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

ABDÜLAZİZ

Aksüt, Ali Kemali. Sultan Azizin Mısır ve Avrupa seyahatı. — İstanbul: A. Sait Oğlu Kitapevi, 1944. 240 p.: ill.; 21 cm. — (Tarihî eserler serisi)
Turkish
I. Title.
DR569.A76
DLC MH NNC
NE62-303 neg 1-19812

MADDE TAYINLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

TARİH

- Sultan Abdülaziz

3857 COLOMBE, M. Une lettre d'un prince égyptien du XIXe siècle au sultan ottoman Abd al-Aziz. *Orient* 5 (1958), pp. 23-38

19ncu asırda bir Mısır prensinin Osmanlı Sultanı Abdülaziz'e bir mektubu

10

956.10742
AK.S

Aksüt, Ali Kemali

IRACA

Sultan Aziz'in Seyahatleri / by Ali Kemali Aksüt.- [s.l.: s.n., 1944]. 240 p.: ill.; 20 cm.

1. History, Turkey - 1839 - 1878 2. History, Ottoman Empire I. Title
4587

25 OCAK 1996

ABDÜLAZİZ

Ayhan. Fransız imparatoriçesi Eugénie ve Abdülaziz: esaslı mazbutat-i tarihiyeye müstenit eser. — İstanbul: Milliyet Matbaası, 1927. 92 p.: ill. cm. — (Haftalık Mecmua neşriyatı; 5)
Ottoman Turkish
I. Title.
neg 3-15411

NNC

MADDE TAYINLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

ABDÜLAZİZ

Ahmet Saip, 1859-1920.

Vak'a-yi Sultan Abdülaziz. — Cairo : Kütüphaneyi Cihan, 1320 [1902 or 1903] 215 p. Ottoman Turkish I. Title. nef 11-17439

ICU MH

Ahmet Saip, 1859-1920.

Vak'a-yi Sultan Abdülaziz / muharriri, Ahmet Saip. — 2. tabi. — Cairo : Hindiye Matbaası, 1326 [1908 or 1909] 214 p. ; 20 cm. Ottoman Turkish I. Title. nef 11-17440

CLU NNC PU

Ahmet Saip, 1859-1920.

[Vak'a-yi Sultan Abdülaziz. Arabic] Waq'at al-Sultān 'Abd al-'Aziz / ta'rif Ahmad Şa'ib Bak ; ta'rif Muḥammad Tawfiq Jānā. — Cairo : Matba'at Hindiyah, [1321 i.e. 1903 or 1904] 276 p. ; 21 cm. Cover title: Waq'at al-Sultān 'Abd al-'Aziz. I. Jānā, Muḥammad Tawfiq. II. Title. III. Title: Waq'at al-Sultān 'Abd al-'Aziz. DR569.A7512 nef 11-18401

74-221224

DLC UU

Ahmet Saip, 1859-1920.

[Vak'a-yi Sultan Abdülaziz. Arabic] Wāq'at al-Sultān 'Abd al-'Aziz / ta'rif Ahmad Şa'ib Bak ; ta'rif Muḥammad Tawfiq Jānā. — Tab'ah 2. — Beirut : Matba'at al-Iqtisād, 1911. 276 p. ; 20 cm. I. Jānā, Muḥammad Tawfiq. II. Title. DR569.A3512 1911 nef 11-17441

NE68-3544

DLC MH

25 Ocak 1911

ABDÜLAZİZ

18977 TSCHUDI, R. Ein Schreiben von Sultan Abdul-Aziz. *Islam* 8 (1918), pp. 302-303; Note by J. H. Mordtmann, 8 (1918), pp. 245-247

Sultan Abdulaziz'in bir mektubu

ABDÜLAZİZ

MUSTAFA FADİL

TLILI, Béchir. Lettre au sultan 'Abd al-'Aziz (1866) [de Mustafā Fādil Bāsā]. CT 24, nos. 95-96 (1976), pp. 325-342.

(1857)

(1829-1875)

Sultan Abdulaziz'in mektubu.

06854 TLILI, Béchir. Lettre au sultan 'Abd al-'Aziz (1866) [de Mustafā Fādil Bāsā]. CT 24, nos. 95-96 (1976), pp. 325-342.

Abdulaziz Pradikal TTM

MADDE YAYINI ANTİKİTAN
SONRA GELEN KURUMAN

of *irjā'* and the quest for ethical propriety, so much so that even his opponents admired him for his piety and the intensity of his worship (Ibn Sa'd, 5/493; al-Jūzjānī, 152; al-Dhahabī, *Siyar*, 7/424). The likes of Abū Nu'aym and Ibn al-Jawzī put him in the ranks of the *awliyā'*, the saints (Abū Nu'aym, 8/191; Ibn al-Jawzī, 2/228–229). Some accounts have tried to detect a close and deeply-rooted relationship between him and the renowned Sufi, Ibrāhīm al-Adham (Abū Nu'aym, 7/371, 381), and it should be acknowledged that his point of view had a palpable affinity with that of Ibrāhīm's. Indeed, 'Abd al-'Azīz was the epitome of the kind of ascetic piety that emerged in Mecca in the second quarter of the 2nd/8th century (see Ibn 'Adī, 5/291; and on his keeping aloof from kings and rulers, see Ibn Qutayba, *al-Imāma*, 2/203; Abū Nu'aym, 8/191).

In his teachings, 'Abd al-'Azīz considered meditation upon, and spiritual assimilation of, mystical sadness (*huzn*) to be a particularly important form of worship. Further, on the subject of abstinence from worldly pleasures, he regarded celibacy as preferable to marriage (Ibn Abī al-Dunyā, 85; Abū Nu'aym, 8/194–195). Furthermore, 'Abd al-'Azīz considered knowledge of God (*ma'rifat Allāh*) as the central tenet of his religious teachings (Abū Nu'aym, 8/59–61, 64, 66), which is of course a familiar concept in the history of Murji'ī thought and early Sufism generally. It is notable that 'Abd al-'Azīz had a special interest in the ethical teachings of 'Abd Allāh b. 'Awn, the Baṣran scholar who followed Ibn Sīrīn (al-'Uqaylī, 3/7), and he himself adhered firmly to the etiquette of correct ethical behaviour (al-Sam'ānī, 2).

BIBLIOGRAPHY

Abū Nu'aym al-Isfahānī, Aḥmad, *Hilyat al-awliyā'* (Cairo, 1351/1932); al-Bukhārī, Muḥammad b. Ismā'īl, *Kitāb al-ta'rikh al-kabīr* (Hyderabad, 1398/1978); al-Dhahabī, Muḥammad, *Mīzān al-i'tidāl fi naqd al-rjāl*, ed. Muḥammad 'Alī al-Bajāwī (Beirut, 1382/1963); idem, *Siyar a'tām*

al-nubalā', ed. Shu'ayb al-Arnā'ūṭ et al. (Beirut, 1405/1985); van Ess, J., *Theologie und Gesellschaft im 2. und 3. Jahrhundert Hidschra* (Berlin, New York, 1991–1995); Fākihī, Muḥammad, *Akhbār Makka*, ed. 'Abd al-Malik b. Duḥaysh (Beirut, 1414/1994); al-Fasawī (al-Basawī), Ya'qūb b. Sufyān, *al-Ma'rifā wa al-ta'rikh*, ed. Akram Diyā' al-'Umarī (Baghdad, 1975–1976); al-Ḥākim al-Nīsābūrī, Muḥammad, *Ma'rifat 'ulūm al-ḥadīth*, ed. Mu'azzam Ḥusayn (Medina, 1397/1977); Ibn Abī al-Dunyā, 'Abd Allāh, *al-Hamm wa al-huzn*, ed. Majdī Fathī al-Sayyid (Beirut, 1412/1991); Ibn Abī Ḥatīm, 'Abd al-Raḥmān, *Kitāb al-jarḥ wa al-ta'dīl* (Hyderabad, 1371/1952); Ibn 'Adī, 'Abd Allāh, *al-Kāmil fi du'afā' al-rjāl* (Beirut, 1985); Ibn Ḥanbal, Aḥmad b. Muḥammad, *al-'Ilal wa ma'rifat al-rjāl*, ed. Waṣī Allāh 'Abbās (Beirut, 1408/1988); Ibn Ḥibbān, Muḥammad, *Kitāb al-majrūḥīn min al-muḥaddithīn wa al-du'afā' wa al-matrūkīn*, ed. Maḥmūd Ibrāhīm Zāyid (Aleppo, 1396/1976); Ibn Makūlā, 'Alī, *al-Ikmāl* (Hyderabad, 1392/1972); Ibn Qutayba, 'Abd Allāh (attrib.), *al-Imāma wa al-siyāsa*, ed. 'Alī Shīrī (Beirut, 1990); idem, *al-Ma'arīf*, ed. Tharwat 'Ukāsha (Cairo, 1960); Ibn Sa'd, Muḥammad, *al-Ṭabaqāt al-kubrā* (Beirut, n.d.); Ibn Zabīr, Muḥammad, *Ta'rikh ma'ulid al-'ulamā' wa wafayātihim*, ed. 'Abd Allāh Aḥmad Sulaymān al-Ḥamad (Riyadh, 1410/1990); 'Ijlī, Aḥmad, *Ta'rikh al-thiqāt*, ed. Amīn Qal'ajī (Beirut, 1405/1984); al-Jūzjānī, Ibrāhīm b. Ya'qūb, *Aḥwāl al-rjāl*, ed. Ṣubḥī al-Badrī al-Sāmarrā'ī (Beirut, 1405/1985); Khalifa Nīsābūrī, Muḥammad, *Tārikh-i Nayshāpūr*, an abridged Persian version of al-Ḥākim al-Nīsābūrī's *Ta'rikh Nīsābūr*, ed. Muḥammad Ridā Shafī'ī Kadkanī (Tehran, 1375 Sh./1996); al-Lalākā'ī, Hibat Allāh Ibn Ḥasan, *I'ḥqād ahl al-sunna* (Riyadh, 1402/1982); Lucas, Scott C., *Constructive Critics, Ḥadīth Literature, and the Articulation of Sunnī Islam* (Leiden, 2004); al-Sam'ānī, 'Abd al-Karīm b. Muḥammad, *Die Methodik des Diktatkollegs: Adab al-implā' wa al-istimlā'*, ed. Max Weisweiler (Beirut, 1401/1981); al-'Uqaylī, Muḥammad b. Aḥmad, *Kitāb al-du'afā' al-kabīr*, ed. 'Abd al-Mu'ṭī Amīn Qal'ajī (Beirut, 1404/1994); Yahyā b. Ma'īn, *al-Ta'rikh (Riwāyat-i Duwārī)*, ed. Aḥmad Maḥmūd Nūr Sayf (Mecca, 1399/1979); al-Ya'qūbī, Aḥmad b. Ishāq, *Ta'rikh al-Ya'qūbī* (Beirut, 1397/1960).

AHMAD PAKATCHI
TR. RAHIM GHOLAMI

'Abd al-'Azīz 'Uthmānī (1245–1293/1830–1876) was the thirty-second Ottoman sultan and the son of sultan Maḥmūd (Meḥmet) II. He was born in Istanbul's Ayyūb district on 15 Sha'bān 1245/9

Abdülaziz

010358

Sultan Abdülaziz'in Mısır Seyahati'ne Dair Bir Kaynak Kitap: "Voyage du Sultan Abdulaziz de Stambul au Caire"

Sümeysra Durak*

Giriş

Osmanlı padişahları, II. Mahmud'tan (1808–1839) itibaren yurtiçi seyahatlere başladılar. II. Mahmud döneminde başlayan küçük gezintiler, Sultan Abdülaziz döneminde daha büyük çaplı resmi ziyaretlere dönüşmüştür. Sultan, Yavuz Sultan Selim'den bu yana hiçbir Osmanlı sultanının ayak basmadığı Mısır'da Osmanlı egemenliğini pekiştirmek ve oradaki gelişmeleri yakından inceleyebilmek adına bu geziye karar vermiştir.

Sultan Abdülaziz gibi doğu kültürüne yakınlığıyla bilinen bir sultan için ilk etapta Avrupa'ya yapılacak bir ziyarettense kendi hâkimiyetinde gelişmiş bir eyalet olan Mısır'ı ziyaret etmek daha uygun bulunmuştur. Mısır'da ticaret, tarım ve sanayi gibi alanlarda önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Büyük projelere imza atmak arzusunadaki Sultan Abdülaziz bu seyahatte, Mısır'daki gelişmeleri yerinde inceleme fırsatı bulacaktır.

Sultan Abdülaziz'in Mısır'a gerçekleştirdiği seyahatle ilgili olarak arşivlerde önemli bilgiler bulunmakla beraber bu seyahate tanık olmuş L. Gardey tarafından kaleme alınan, *Voyage du Sultan Abdulaziz de Stambul au Caire*, Wick et Rumebe, Constantinople, 1865, 386 sayfalık¹ seyahatname özel bir değer taşır. Yazar L. Gardey, İstanbul'da bulunduğu süre içerisinde uzun yıllar İstanbul Mühendislik Mektebi'nde ve Saray-ı Hümayûn'da Sultan Abdülmecid'e Fransızca hocalığı yapmış, Sultan Abdülaziz döneminde de Saray'a yakın olmuş bir şahsiyettir. Sultan Abdülaziz'in yaklaşık bir ay süren seyahatine baştan sona tanıklık eden Gardey, seyahat anılarını günlük şeklinde bir kitapta toplamıştır.

Dolmabahçe Sarayı Halife Abdülmecid Kütüphanesi'nde tespit ettiğimiz bu seyahatname Fransızca olarak kaleme alınmıştır. Seyahatname; önsözden sonra, toplam 31 fasıldan ve bir Sonuç'tan oluşmaktadır. Eserin bölüm başlıkları sırasıyla:

Önsöz, Marmara Denizi, Gelibolu'dan Metelin'e, Sisam Adası- Sporatlar, Göküzü ve deniz, Afrika kıyıları- İskenderiye, İskenderiye, Demir yoluyla Delta'dan geçiş ve Kahire, Kahire, Hac Emri-Cezire, Şubra, Müze-Fabrika-Piramitler, Piramitler, Heliopolis-Hamsin-Cezire, Kahire'den İskenderiye'ye dönüş, Elveda İskenderiye, Açık deniz, Rodos sularında, İyonya Denizi, İzmir-demiryolu-Efes, İzmir-Kabul töreni-istirahat, Söylev-Bornova, Camii ve yarışlar, İzmir'den

L. Gardey,
Saray-ı Hümayûn ve
İstanbul Mühendislik
Mektebinde
Profesör Nişan-ı İftihar ve
Nişan-ı Mecidiye ve
Légion d'Honneur Sahibi.
1865.

* Rehber. Milli Saraylar.

هر یک از این سلاطین گاه از یک پاراگراف تا یک صفحه فراتر نمی‌رود.

در بیان شرح حال سلطان سلیم سوم، او را که قصد انجام اصلاحات جدید در عثمانی را داشته، «هارون الرشید» خطاب می‌کند. هرچند در اثر جنگ‌ها و سیاست‌های دولتین روس و انگلیس، سلطان سلیم سوم دچار مشکل شده و زمینه سقوط او فراهم می‌گردد.

در دوره پادشاهی سلطان عبدالمجید، حق عبور دولت عثمانی از دardanل به امضا می‌رسد و دولت‌های عثمانی، انگلیس، روس و فرانسه متعهد می‌شوند که اجازه عبور هیچ کشتی جنگی را از آن تنگه ندهند.

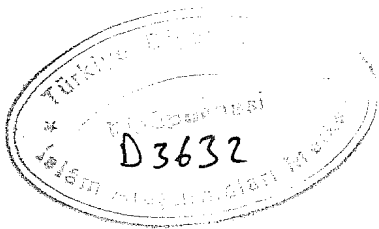
به اختصار اشاره‌ای به جنگ ۱۸۷۰ میلادی بین آلمان و فرانسه می‌کند و صدمات و لطماتی را که در سایه این جنگ در دوره پادشاهی سلطان عبدالعزیز متوجه دولت عثمانی گردید، توضیح می‌دهد.

در خصوص سلطان مراد پنجم، فقط به این جمله اکتفا می‌کند که «سلطان مراد پنجم به جای او نشست. چون حماقتش معلوم شد، در اگست معزول شد و برادرش عبدالحمید دوم به سلطنت نشست».

مهمترین خصیصه و امتیاز این رساله، آرایش‌های زیبا و تصاویر سیاه قلم سلاطین مزبور است که بسیار ماهرانه و زیبا به تصویر کشیده شده‌اند.

پس از آن که گروه دیجیتال‌سازی نسخه‌های خطی مجمع ذخائر اسلامی اقدام به عکسبرداری از مجموعه صارم‌الدوله نمود، این رساله شناسایی و ضمن انتشار فهرست نسخ خطی این مجموعه معرفی گردید.

این رساله در ابعاد ۲۱/۵*۱۴ در ۲۲ صفحه، با کاغذ خانبالغ، جلد مخمل سبز، با سرلوحه مذهب و مصور که در قرن سیزدهم هجری با خط نستعلیق زیبا کتابت شده است، در کتابخانه صارم‌الدوله (فرهنگ اصفهان) نگهداری می‌شود.

Handwritten signatures and stamps in Persian script, including names like 'Abdolkhalid', 'Munad', 'Selim P', 'Mustafa', 'Mahmud', 'Abdolkhalid', and 'Abdolkhalid' with a date stamp '010358'.

Stamp: MADDE KATILANIBETAP SIFRA BAKI BOKURBAN

معرفی رساله نفیس:

شرح حال مختصر هفت تن از سلاطین عثمانی (از مجموعه صارم‌الدوله - اصفهان)

به کوشش: مسعود غلامیه یوسف بیگ باباپور

Stamp: 02 EKİM 2022

درآمد:

«شرح حال مختصر هفت تن از سلاطین عثمانی»، رساله‌ای است نفیس به شماره ۹۷۶ که در بخش نسخ خطی کتابخانه صارم‌الدوله نگهداری می‌شود. در هیچ جای رساله نامی از مؤلف یا شارح آن دیده نمی‌شود. اساس محتوای رساله بر شرح و توضیح مختصر بیوگرافی هفت تن از سلاطین بزرگ دولت عثمانی می‌باشد. اختصار بیش از حد این رساله علاوه بر آن که چیزی از اهمیت آن نمی‌کاهد، بلکه وجود و اختصاص این رساله در شرح احوال سلاطین کشور دوست و همسایه، آن هم در دوره قاجار بر ارزش آن بیشتر می‌افزاید.

در این رساله، مؤلف سعی در ذکر احوال هفت تن از سلاطین عثمانی را دارد که اسامی آنان به ترتیبی که در رساله دیده می‌شود، به شرح زیر است:

- ۱. سلطان سلیم سوم؛ ۲. سلطان مصطفی چهارم؛ ۳. سلطان محمود دوم؛ ۴. سلطان عبدالمجید؛ ۵. سلطان عبدالعزیز؛ ۶. سلطان مراد پنجم؛ ۷. سلطان عبدالحمید دوم.

نحوه روی کار آمدن و به قدرت رسیدن هر یک از این سلاطین، اقدامات و اندیشه‌های اصلاحی این سلاطین، فتنه‌ها و نقشه‌های دول بیگانه در سرکوب و تجزیه دولت عثمانی، وضعیت سیاسی داخلی عثمانی از جمله مواردی است که در این رساله به آن به زبان ساده و مختصر پرداخته شده است. توضیح در مورد

عبدالعزیز عثمانی (ab.dol.aziz-e.os.mā.ni)، فرزند محمود دوم، ۱۲۴۶ - ۱۲۹۳ ق، سی و دومین پادشاه امپراتوری عثمانی (۱۲۷۷ - ۱۲۹۳ ق/۱۸۶۱ - ۱۸۷۶ م). پس از درگذشت برادرش، عبدالمجید یکم، به تخت نشست. در دوره فرمانروایی وی، نفوذ روسیه که از ۱۲۸۷ ق جانشین نفوذ فرانسه و انگلستان شده بود، روزبه روز افزایش یافت و سفیر روسیه در استانبول در بیش تر موارد نظر خود را به دولت عثمانی تحمیل می کرد. همچنین روس ها می کوشیدند تا در میان اتباع امپراتوری عثمانی (اسلاوها، آلبانیایی ها، عرب ها و مصریان) بذر ناخشنودی بپراکنند. با وجود بحران های داخلی، اجرای سیاست اصلاحی، مشهور به تنظیمات، همچنان ادامه داشت. اما در زمینه اقتصادی دولت عثمانی ورشکسته بود و نمی توانست سود وام های هنگفتی را که از اروپای غربی گرفته بود، بپردازد. در نتیجه، بخشی از عایدات دولت عثمانی زیر سلطه دولت های اروپایی درآمد. از دیگر رخدادهای دوره سلطنت عبدالعزیز، استقلال رومانی، صربستان و مصر بود. همچنین شورش های در یوسنی و هرزگوین و بلغارستان روی داد. مجموعه این اتفاقات و نیز کشتار مسلمانان در یوستی و بلغارستان، سبب برانگیختن خشم مسلمانان در سراسر امپراتوری عثمانی و ناخشنودی عموم مردم از اوضاع پیش آمده و همچنین سلطان عبدالعزیز شد. در این هنگام، مدحت پاشا که از اصلاح طلبان بود اما در حکومت مقامی نداشت، و حسین عونی، سرعسکر پیشین، رهبری اجتماعات مردمی را به دست گرفتند. در ۱۲۹۳ ق نیز شورش سفته ها (طلبه های مدارس مذهبی) به آنان پیوست. شورشیان حکومت را به سبب بی شهامتی در واکنش به قتل عام مسلمانان و مداخله دولت های اروپایی، محکوم کردند. عبدالعزیز نخست کوشید تا شورشیان را آرام کند و با عزل و نصب هایی اداره امور را به دست گیرد. حسین عونی از برکناری عبدالعزیز و جانشینی شاهزاده مراد، پشتیبانی می کرد و مدحت پاشا نیز اگرچه با حسین عونی مخالف نبود، اما به ظاهر می کوشید تا موافقت عبدالعزیز را برای تدوین یک قانون اساسی جلب کند. سرانجام، عبدالعزیز، زیر فشار شورشیان از سلطنت کناره گرفت (۱۲۹۳ ق) و پس از او برادرزاده اش، مراد پنجم، به تخت نشست. عبدالعزیز چندی بعد در همان سال درگذشت. «... پیکر بی جان عبدالعزیز را با رگ ها و شریان بریده

است. وی در این ترجمه از شرح شاگرد مؤلف، جرارد وان سوویتین، استفاده کرده است. این اثر در تاریخ پزشکی ترکیه، نخستین ترجمه کامل به شمار می آید و اهمیت دیگر آن در این است که وی اصطلاحات پزشکی را به زبان اصلی آورده و در ادبیات پزشکی اسلام، برای نخستین بار از گردش خون کوچک هاروی سخن رفته است. نسخه اصلی این اثر به شماره ۲۴۶۲ در کتابخانه اسعداقدی و یک نسخه از آن نیز به شماره ۲۴۸۴ در کتابخانه ولی الدین افندی نگهداری می شود. عاقل مختار اوزدن (-۱۹۴۹ م) نخستین بار این اثر را شناساند؛ ترجمه برهان الکفایه علی بن محمد شریف بکری درباره طالع بینی از فارسی به ترکی که نسخه ای از آن به شماره TY.2728 در کتابخانه دانشگاه استانبول نگهداری می شود؛ ترجمه اشجار و اسماء علاء الدین علی شاه بن قاسم خوارزمی در طالع بینی از فارسی به ترکی که آن را به سفارش مصطفی سوم عثمانی به انجام رسانده است. نسخه ای از آن که فصلی از موسیقی را دربرمی گیرد، به شماره TY.2766 در همان جا نگهداری می شود؛ دیوان که دربرگیرنده حدود هزارویانصد بیت شعرهای ترکی و فارسی عبدالعزیزاقدی است و تنها نسخه آن به شماره TY.2827 در همان جا موجود است؛ جنگ موسیقی که با نام مجموعه اللطائف صندوقه المعارف نیز شناخته است. در این جنگ، کلام شعرها، پیشروها (از نواهای موسیقی تزک)، تعریف مقام ها، اصول مهتران و دیگر اصول جای گرفته است. اصول مهترانی که با نام «اصولات مهتران جهان» در این کتاب آمده است، اهمیت زیادی دارد، چرا که نخستین متن نوشتاری در این زمینه به شمار می آید. حیدر سانال، در کتاب موسیقی مهتر، «اصولات مهتران جهان» را آورده و بررسی کرده است. تنها نسخه به دست آمده از جنگ موسیقی به شماره TY.3866 در همان جا می شود؛ الواریده در پزشکی؛ تاریخ ایتالیا که ترجمه از فرانسه است.

منابع: پارسی نویسان آسیای صغیر، ۴۶؛ عثمانلی مؤلفاری، ۲۲۸/۳ -

۲۲۹؛ فهرس المخطوطات التورکیه العثمانیه، ۱۶۸/۱؛ فهرس مخطوطات

الطب الاسلامی، ۲۷۶؛

Iranica, 1/101; Türkiye diyanet vakfı İslam ansiklopedisi,

1/190-191.

شیدایی

8470 PALABIYIK, Mustafa Serdar. The Sultan, the Shah and the King in Europe: the practice of Ottoman, Persian and Siamese royal travel and travel writing. *Journal of Asian History*, 50 ii (2016) pp. 201-234. A comparative analysis of the travels of the Ottoman sultan Abdülaziz, Shah Naser al-Din of Persia and King Chulalongkorn of Siam to Europe at the zenith of European imperialism in the late 19th century. These royal visits "were primarily designed as platforms for 'self-projection', as a means of demonstrating that these monarchs were 'civilized'".

Abdülaziz

010358

Nasirüddin

140741

MADDE YAYIMI ANDIKTAN
SUNRA GELEN DOKÜMAN

26 Kasım 2017